

LUNDS UNIVERSITET

Ojämnlikhetens bakgator

- en studie av slum, med fokus på SSA och Kenya

Hrönn Svavarsdóttir
UTVK01, 2011

Förkortningar

AHI	Affordable Housing Institute
CBO	Community Based Organization
EGM	Expert Group Meeting
FN	Förenade Nationerna
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade
HDR	Human Development Report
IMF	International Monetary Fund
MDG	Millennium Development Goals
MR	Mänskliga Rättigheter
NCC	Nairobi City Council
NGO	Non- Governmental Organization
NHC	National Housing Corporation
RAP	Rapid Assessment Process
SAP	Strukturanpassningsprogram
SSA	Sub Saharan Africa
STWR	Share The Worlds Resources
UDHR	Universal Declaration of Human Rights
UN	United Nations
UNDP	United Nations Development Program
UN-habitat	United Nations Human Settlement Program
WB	World Bank

Abstract

Today there is more people living in urban areas than in rural; this has changed the structure of the cities and resulted in a faster growing slum in the developing world, especially in *Sub Saharan Africa* (SSA). The purpose of this study is to first give a broad overview of slum characters and motivations, and analyze the fact that slum formation is wider in developing countries than in industrial countries. My point of view in this question is the dependency theory and it's centre and periphery perspective. The dependency theory argues that the North is imposing a new form of structural violence that was used for decades to maintain these countries in a state of underdevelopment, during the colonial era. The study also intends view methods designed to improve the slum residents living situation. Ultimately, two current projects, in Kenya, that are intended to do so will be presented and top-down and bottom-up tendencies will be analyzed. The general focus will lie on the SSA and Kenya. The applied method for this study consists mostly of documentary and literary analysis. Inequalities both within and between countries has resulted in different access to housing. These inequalities are being imposed through capitalism, Structural Adjustment Programs and the unbalanced trade relations. The methods designed to improve the slum residents living situation has varied from "bulldozer methods" to participation methods, and is still very varied. The applied method usually depends on the operator's basis to the current structure of power (the global market). If the operator has a critical basis it usually uses bottom-up influenced methods. If the operator, on the other hand, has a positive basis to the structure it uses trickle-down methods. The current projects in Kenya proved the well known tendency, that state methods are more top-down influenced and NGO's uses more alternative bottom-up methods.

Innehåll

1. INLEDNING	4
1.1 SYFTE	5
1.1.1 Frågeställning	5
1.2 AVGRÄNSNINGAR	6
1.3 TEORI.....	6
1.4 METOD OCH MATERIAL	10
AVHANDLING.....	11
2.1 VAD ÄR SLUM?	11
2.1. Definitioner och karaktäristiska	11
2.2 OLIKA TYPER AV SLUM.....	14
3. SLUMPROBLEMATIKEN I KENYA.....	14
3.1 PRESIDENTVALEN 2007	15
4. HUR UPPKOMMER SLUMOMRÅDEN?	16
4.1 STÄDERNAS NYA FORM.....	17
4.2 URBANISERING OCH EKONOMISK TILLVÄXT	18
5. VARFÖR UPPSTÅR SLUMBILDNING FRÄMST I SYD?	19
5.1 KOLONIALISMENS AVTRYCK	20
5.2 KAPITALISM OCH DEN GLOBALA MARKNADEN	21
5.3”LAST DITCH AGREEMENTS” - STRUKTURANPASSNING.....	23
5.4 STATENS RETRÄTT, KORRUPTION OCH ”SLUMLORDISM”	25
6. BOENDEUTVECKLING FÖR SLUMINVÅNARE	27
6.1 VARFÖR ÄR BOENDEUTVECKLING VIKTIGT?	27
6.2 DÅTIDA OCH SAMTIDA DOMINERANDE TENDENSER I ANGREPPSSÄTT	28
6.2.1 Försumning och vräkning.....	28
6.2.2 Självhjälp och ”in situ upgradering”	29
6.2.3 Bemyndigande.....	29
6.2.4 Förflyttning	30
6.2.5 Holistiska deltagarmetoder	30
6.3 SAMTIDA MÅL VID SLUMUTVECKLING	30
6.4 PÅGÅENDE SLUMUTVECKLINGSPROJEKT I KENYA	31
6.4.1 “The Kibera- Soweto pilot project”	31
6.4.2 “Kaputei town”	33
7. SLUTSATS	35
7.1 DISKUSSION AV SLUTSATS	37
KÄLLOR	38

1. Inledning

”Det handlar om rätten till ett värdigt liv och till att inkluderas som samhällsmedborgare utan att ständigt marginaliseras och diskrimineras”

Så beskriver chefen för *Pamoja Trust*, Jane Weru, i Amnesty Press (2007), slumfrågan. Mer än en miljard människor lever i slumområden runt om i världen och utbredningen är störst i *Afrika söder om Sahara (SSA)* där 62 procent lever i dessa områden. Fattigdomen i städer och den undermåliga miljö människor tvingas leva i är alltså ett stort och växande problem. Världsbankens varningar på 1990-talet om att den urbana fattigdomen skulle bli *”nästa århundrades viktigaste och politiska mest explosiva problem”* (Davis 2006:31) ser ut att bli verklighet. Urbanisering är ett fenomen som kommit att känneteckna länder i tredje världen och i urbaniseringens fotspår materialiseras fattigdomen i slumområden i städer världen över. Idag lever det fler människor i städer än på landsbygden och städernas fattiga idag utgör en fjärdedel av världens stadsinvånare (UN-habitat 2003a:17). Slummen är den urbana stadsstruktur som växer fortast, det vill säga stadsdelar som inte medräknas i formell stadsplanering och infrastruktur.

Nairobi räknas som en av världens mest ojämlika städer. Detta visar sig i den ojämlika distributionen av land, där 80 procent av marken ägs av 20 procent av invånarna, medan 60 procent av befolkningen trängs i slumområden som upptar fem procent av stadens yta. Det är just ojämlikhet, i och mellan länder, som ligger till stor grund för slummens utbredning (Mitullah 2003:2ff).

Weru (i Amnesty Press 2007) säger att det handlar om att inkluderas som samhällsmedborgare. Problemet med slumområden är att de räknas som skuggsamhällen i samhället, runt om i länder finns det områden som inte räknas, i vilka människor som bor där inte räknas. Orsaken till detta är att en stor del av bostäderna är informella och många arbetar inom den informella sektorn. I de informella städerna är medborgarskap och lagliga rättigheter åsidosatta.

Det var inte länge sedan SSA:s största slum, *Kibera*, inte var utplacerad på kartan, och när den utplacerades gjorde den det ritades den upp som ett skogsområde i många år. Området utelämnades och skuggbetäcktes, trots att nära en miljon sluminvånare lever där (Map Kibera 2009). *”Royal Nairobi Golf Club”* som gränsar Kibera har däremot, sedan dess existens, alltid synts klart och tydligt på kartan och likaså från slummen. Intill ett område där en miljon människor lever i extrem fattigdom utan rent dricksvatten ligger denna golfbana, där vattenspridarna är i full gång. Det var just denna kontrast som kom att bli grunden för valet av teori i uppsatsen.

Sluminvånare betraktas inte som samhällsmedborgare, utan just som sluminvånare. Då slummen innebär en koncentration av en befolkning som har sin fattigdom gemensam blir de hänvisade till att erbjuda varandra service, tjänster och handel. Slummen är ett skuggsamhälle i samhället.

Att *”avsevärt förbättra”* livet för minst 100 miljoner sluminvånare innan år 2020 är ett av FN:s fyra delmål i *Millenniemalet (MDG)* nummer sju (UNDP). Även *Deklarationen för de Mänskliga Rättigheterna (UDHR)* tar, i artikel 25, upp att varje människa bör ha rätt till ett boende som möter de grundläggande behoven: *”everyone has the right to a standard of living adequate for the health and well-being of himself and his family, including food, clothing, housing and medical care and necessary social services (...)”* (UN)

1.1 Syfte

Syftet med studien är att angripa ämnet *slum* från olika synvinklar med ambitionen att skapa en helhetsbild av fenomenet. Uppsatsen är uppbyggd av två delar. Del ett som syftar till att förklara slum som fenomen och att utifrån vald teori besvara varför de finns. I beskrivandet av slum som fenomen arbetar jag utifrån ett generellt plan och redovisar olika perspektiv av problematiken. För att i förklarandet av dess orsaker vara mer teoretiskt styrd.

Del två behandlar metoder avsedda att förbättra sluminvånarnas boendesituation. Denna del kommer att få mindre plats än den första och ska fungera som en introduktion, till mitt kommande skrivande om slumutveckling. Att endast skriva om slummen och dess orsaker utan att kort avsluta med det arbete som görs för att lösa problematiken anser jag inte vara att ge ämnet en rättvis bild. Jag kommer först att kartlägga dominerande tendenser i slumutvecklingen för att avsluta med två pågående projekt i Kenya. Jag kommer att försöka finna tendenser i projektet utifrån de presenterade teorierna.

Syftet med studien är att först ge en bred överblick av slummens karaktär och drivkrafter samt orsaken till dessa drivkrafter för att senare komma in på metoder som avser att förbättra slumbornas boendesituation. Strukturen på uppsatsen går att förklaras utifrån frågemallen: vad är problemet, varför finns det och vad görs för att lösa det?

Uppsatsen är en del av en process i min studie av slumfrågor, därför har jag valt att angripa ämnet på ett brett plan. Detta resulterar i att studien blir uppbyggd kring fler frågor och ytligare svar. Då uppsatsen åsyftar att ge mig mer kunskap om slumproblematik har jag låtit den bli teorikonsumerande. Min ambition är att denna teorikonsumerande uppsats ska efterföljas av en teoriproducerande uppsats på senare akademiska nivå.

1.1.1 Frågeställning

1. *Vad är slum?*
2. *Hur ser slumproblematiken ut i Kenya?*
3. *Varför uppkommer slum?*
4. *Varför uppstår slumbildning främst i Syd?*

5. *Varför är boendeutveckling viktigt?*
6. *Vilka tendenser har dominerat dåtida och samtida angreppsätt?*
7. *Vilka är de samtida målen för boendeförbättrande metoder?*
8. *Hur ser pågående slumutvecklingsprojekt ut i Kenya?*

1.2 Avgränsningar

Det finns åtskilliga sätt att kategorisera och namnge de urbana områden där den allra fattigaste delen av populationen i ett utvecklingsland bor. Frekvent använda beteckningarna är slumområden, informella bosättningar, "shanty towns" och "squatter camps". Jag har valt att främst använda mig av termerna slum och slumområde då detta är termer som används mest och enligt mig är de termer som ger mest klarhet. Jag kommer använda mig av beteckningarna "Nord" och "industriländer" (*i-länder*) för att beskriva den delen av världen som kommit längre i socioekonomisk utveckling. Länder som inte kommit lika långt i den aspekten betecknar jag som "utvecklingsländer" och väljer att inte använda mig av förkortningen u-land då den fortfarande förväxlas med den ursprungliga betydelsen; underutvecklat land. Områden som dessa länder finns i kallar jag för "Syd". I användningen av termen Syd räknar jag inte in Australien och Nya Zeeland, som är industriländer.

Geografiskt har jag valt att främst fokusera på Afrika Söder om Sahara då detta område är det som är värst drabbat av slumproblematiken. Då jag vill ge exempel på och konkretisera situationer kommer jag att göra detta utifrån Kenya, ett land i SSA.

Som nämns tidigare har jag valt att låta del ett ta större plats än del två. Denna något obalanserade avsnittsuppbyggnad förklarar jag genom att återigen hänvisa till att uppsatsen av en del av en större process. Del två fungerar som ett avslut på denna uppsats och en introduktion för min kommande uppsats, på mastersnivå.

1.3 Teori

Då uppsatsen är uppdelad i två delar finns det en teori för varje del, dock är dessa knutna till varandra. Del ett, som är uppsatsens bakgrundsdel, tar upp frågorna; *vad är slum och varför finns de?* På frågan vad slum är har jag valt att besvara frågan både utifrån kvalitativt och kvantitativt material, detta gör jag för att få med olika dimensioner i svaret. Jag har använt mig av olika definitionsmallar och beskrivningar, av bland annat UN-habitat. Syftet är att ge en så översiktlig och informativ syn över problemet som möjligt. Min tanke var att arbeta utifrån ett slags "fotoperspektiv". Dock ändrade jag här uppfattning då jag insåg att detta perspektiv hade gjort mig begränsad och att själva begreppet fotoperspektiv faktiskt är en felaktig och missvisande term. Inom den antropologiska diskursen menar man att ingenting är objektivet, och detta är ett synsätt jag har i åtanke när jag skriver bakgrundsdel. Därför väljer jag att även ta med beskrivningar av slummen som kan tolkas som normativa.

Frågan om *varför* slum finns kommer att utgå ifrån ett specifikt perspektiv, då denna del är direkt teoristyrd. Min direkta uppfattning var först och främst att den hastiga urbaniseringen är orsaken till slumbildning. Men då urbanisering sker överallt i världen är det oundvikligt att ställa sig frågan: *varför klarar vissa länder av den och andra inte?* Eller mer direkt: *varför klarar länder i*

Nord av urbaniseringen så pass mycket bättre än länder i Syd? Denna fråga leder mig till roten av hela utvecklingsdiskursen om varför fattigdom är så mycket mer extrem i u-länder i Syd än i-länder i Nord. I problemlösningen av denna fråga anser jag att en möjlig teori som går att applicera är beroendeskolan och dess *centrum- periferiteori*. Utvecklingsteoriers motiv är att finna lösningar till utvecklingsländernas situation och olika teorier har olika aspekter på problemen. En tidigare mycket populär teori är Moderniseringsteorin som ser problemet som en oförmåga eller ovilja att moderniseras och ställer därför frågan: *varför blir ett land fattigt?* Beroendeteorin har istället fokus på Nordens utnyttjande av Syd och ställer därför frågan: *varför blir ett land ännu fattigare?* Därav att jag frågar varför slumbildning främst uppkommer i Syd och inte enbart varför Syd drabbas av slumbildning.

Beroendeskolan verkar som en kritik mot den rådande strukturen i världen, och uppmanar till förändring. Den problematiserar, blickar tillbaka i historien och drar paralleller (Isbister 2003:37). Beroendeskolans *Andre Gunder Frank* menade (1967:9) att fattigdom i mindre utvecklade områden är ett direkt arv från den kapitalistiska exploateringen. För att de utvecklade länderna skulle bli utvecklade (eller förbli mer utvecklade än andra) krävdes det samtidigt att andra områden var och förblev underutvecklade. Beroendeskolan menar att världens rådande struktur är uppbyggt av centrum- och periferisamhällen, där u-länder är periferi och i-länder är centrum. Båda samhällena är starkt beroende av varandra, dock är det bara centrum som gynnas av relationen och det var centrumsamhällena som initierade beroendet. I Syd finns en överdimensionerad exportsektor och en sektor som importerar och framställer lyxkonsumtionsvaror till den lokala överklassen. Centrum lägger beslag på överskottet och profit flyttas på så sätt från periferi till centrum. Centrumländerna importerar relativt billiga råvaror från periferin och periferin måste importera relativt dyra producerade varor från centrum, på så sätt flyttas kapital. Relationen mellan rikedom och fattigdom är alltså hårt knuten och i dess extremaste form menar beroendeteorin att en avlänkning från världshandeln är nödvändig för att Syd ska kunna utvecklas (ibid.).

Tidigare har beroendeskolan endast sett industriländer och utvecklingsländer som komponenterna i centrum- periferiteorin. Nu omfattar teorin även länders interna utnyttjandeforhållanden, det finns centrum- och periferistrukturer även inom länder, och inom städer (ibid.). I inkluderandet av både externa och interna centrum- och periferistrukturer kan man se att fattigdom i Nord främst existerar på grund att resurserna ägs av att en liten elit av individer eller företag. I Syd gäller detsamma; resurserna är samlade runt en liten elit men Syd tvingas även möta de fortgående problemen med orättvis handel, skuld och monopolistisk makt över resurser. Orsaken till att slumutbredningen i Syd är så pass stor är på grund av att de tåmpas med interna och externa centrum-periferistrukturer, medan Nord främst tåmpas med interna (Potter et al 2004:111ff).

Sedan 1980-talet har beroendeteorins popularitet sjunkit, och den pekats ut som förlegad av en hel del utvecklingsforskare då det visats att utvecklingsländer kan klättra på den ekonomiska stegen trots en fortsatt tät anknytning till ett Nord. Kritiker menar att teorin är för enkel i sitt fokus av klassmotsättningarna som det den huvudsakliga konflikten i Syds utveckling. En kritik är även att dess ekonomiska beskrivning av marknaden påstås vara deterministisk. Den beskylls för att vara naiv när den riktar alla utvecklingsländernas problem mot Nord och det

kapitalistiska systemet. En avlänkning från världshandeln, menar kritiker, är svår, då den världen blir allt mer global (Potter et al 2004:111f).

Kritiken är till viss del grundad. Idén om en total avlänkning från den globala handeln är för radikal och i det långa loppet inte möjlig. Dock är det inte många nutida beroendeteoretiker som håller detta radikala spår, utan hänvisar till perioder av begränsad medverkan i handeln, i form av importregleringar. Beroendeteorin har också utvecklats och förändrats genom att även räkna länders interna centrum- och periferistrukturer, man ser alltså inte längre problemen *enbart* som externa (ibid.). Dock ligger den externa påverkan på utvecklingsländerna fortfarande i fokus vilket även, enligt mig, är av relevans. Teorins kritik mot den rådande maktstrukturen är grundad, då gapet mellan de rika och fattiga länderna fortsätter att öka.

"During 1970, the top 20 per cent of the world's richest countries had 32 times the income of the poorest 20 per cent, growing up to 45 times in 1980, 59 times in 1989, and about 78 times at present" (UN-habitat 2003a:36). På många sätt kan man därför se att självständighet inte ledde till ekonomisk frigörelse för många länder. Inom beroendeteorin finns en syn att kolonialism alltid är en del av expansionen av kapitalism, denna uppfattning skulle kunna förklara att ojämnligheten blir allt större.

En global marknadsekonomi behöver dock inte innebära ett globalt *nollsummespel* per se, det vill säga att en vinst alltid är förenlig en annan förlust (Varian 2010:546). Situationen ser dock ut så idag, i stora drag, eftersom länder kom in på marknaden under olika premisser vilket lett till ett systematiskt utnyttjande handelsmönster. Den vidareutvecklade och mindre radikala beroendeskolan är därför valid och fyller en funktion i den utvecklingsteoretiska debatten. Således har jag valt att se slumbildningens orsaker ur ett beroendeteoretiskt perspektiv. För att utgå ifrån beroendeteorin kan därför de senaste decenniernas nyliberalistiska vindar och nedskärningarna i den offentliga sektorn ses som centrummakternas verktyg för att skydda sin ställning i strukturen. En teori som går att se som ett försvar inför den kritik beroendeteorin har fått är teoretikern och kommunistpartiledaren *Antonio Gramscis* (i Beckman et al 2009:117f) teori om hegemoni och kulturell dominans. Den förklarar varför maktordningen inte kritiserar mer av de som missgynnas av den genom att påstå att allmänna idéer och kulturer understödjer den. I detta sammanhang förklarar den hur dessa utnyttjanderelationer överhuvudtaget kan fortgå. Försvaret av beroendeteorin bygger jag på antagandet att utvecklingsteorier även är präglade av den kulturella period vi går igenom. På så sätt kan maktstrukturer (och teorier om dessa) reproduceras av dem som gynnas av dem, genom kulturen.

Detta leder mig in på teorin för uppsatsen nästa del, del två, delen som avser att presentera olika riktningar för boendeförbättrande metoder i slumutvecklingen. Metoder inom bostadsutveckling skiljer sig åt huruvida de ställer sig kritiska eller positiva till det globala ekonomiska systemets inverkan på Syd och deras fattiga befolkning. Inställning avgörs av vilken inställning man har till slumbildningens orsaker, *var ligger problemet? I själva kapitalismens och den neoliberal strukturen eller i utvecklingsländernas oförmåga att integrera sig i den?*

Om aktören har den sistnämnda uppfattningen råder en tillit till statsapparaten och den globala marknaden. Därför präglas denna riktning av elitstyrda projekt med nedsippringsinställning (top-down), moderniseringstendenser som ofta följer neo-liberala principer. Uppfattningen

präglas av en tro att integrering i marknaden så småningom kommer att vara gynnsam för Syd och därför handlar dessa metoder mycket om just integrering av sluminvånarna i marknaden. Att lägga expertstyrda urbana mallar över slumområdena är även en populär metod i denna teori, som har tydliga moderniseringstendenser och dessa metoder brukar få beteckningen ”*slum-upgrade*”. Denna riktning inom slumutveckling brukar ställa sig positiva till globaliseringens inverkan på det perifera lokalsamhället.

En erkänd och även kritiserad representant för nedsippingsteorin är ekonomen *Hernando de Soto*. De Soto har i bland annat *Kapitalets mysterium* (2000) förslagit hur slummens problem ska lösas genom att ge slumborna äganderätter. De Sotos argument bygger på att avsaknaden av äganderätt hindrar den ekonomiska utvecklingen i tredje världen eftersom kapital inte registreras. Han menar alltså att det är på grund av *för lite* kapitalism i utvecklingsländer som fattigdomen är så utspridd, och skapar slumområden. Han anvisar till att äganderätter är lösningen på slumproblematiken. Enligt denna linje är det inte marknadskapitalismen i sig som saknar förmåga att skapa välstånd till fattiga länder. Den är som de Soto ofta upprepar; ”*the only game in town*”. Vad som krävs är bara att man undanröjer de specifika institutionella faktorer som hindrar kapitalismen i tredje världen att utveckla sin fulla potential på det sätt som den sedan länge har gjort i västvärldens industri- och välfärdsstater (de Soto 2000).

Om aktören istället ställer sig kritisk till maktstrukturerna är slumutvecklingens mål att göra sluminvånarna så osårbara som möjligt från dem, och fokusera på lokalsamhället istället för ”globalsamhället”. Denna riktning inom slumutveckling ställer sig ofta skeptiska till globaliseringens inverkan på det perifera lokalsamhället. Gräsrotsutveckling letar efter alternativa vägar i slumutveckling genom att återskapa och återupprätta lokalsamhället som en form av skydd mot uppkomsten av det industriella samhället. Teorin växte fram som en kritik mot att den utvecklingslinje som förts inte förbättrade de ekonomiskt svagaste grupperna i samhället. Riktningen strävar efter att samma fokus som finns på ekonomisk tillväxt ska finnas på fördelning av denna tillväxt (Potter et al 2004:114).

Gräsrotsorganisationerna delar uppfattningen om att utveckling och förändring inte borde ligga i händerna på nästa nivå av sociala och regelsystem. Fokus bör istället läggas på de lägsta nivåerna inom respektive ordning. Gräsrotsutveckling betonar att Syd bör minska sin inblandning i det orättvisa handelsutbytet. Det enda sättet att göra detta är att öka självtilliten och därmed självförsörjningen. Amartya Sen är en representant för gräsrotsutveckling och beskriver betydelsen av självtilliten i ”*Development as Freedom*”: ”*The people have to be seen, in this (“development as freedom”) perspective, as being actively involved – given the opportunity – in shaping their own destiny, and not just as passive recipients of the fruits of cunning development programs*” (Sen 1999:53).

Ett mer självförsörjande samhälle ska i ett senare skede bredda och variera sin ekonomi och skapa andra försörjningsformer än jordbruksrelaterade sådana (ibid.). Gräsrotsmetoder utgår ifrån socialistiska principer, i olika stor grad, och resulterar i utveckling underifrån. *Walter Stöhr* (i Potter et al 2004:117) myntade begreppet ”*development from below*” (gräsrotsutveckling) och hans kriterier för denna utvecklingslinje är:

- Broad access to land
- A territorially organized structure for equitable communal decision making
- Granting greater self-determination to rural areas
- Selecting regionally appropriate technology
- Giving Priority to projects which serve basic needs
- Introduction to national price policies
- External resources used only where peripheral ones are inadequate
- The development of productive activities exceeding regional demands
- Restructuring urban and transport systems to include all internal regions
- Improvement of rural-to-urban and village communications
- Egalitarian societal structures and collective consciousness

1.4 Metod och Material

Då det finns mycket information att tillgå kommer den applicerade metoden bestå av dokument- och litteraturanlys. För att ge en så heltäckande bild som möjligt har jag valt att använda mig av både kvantitativt och kvalitativt material. Slumbeskrivningen kommer att innehålla en hel del statistik men även material som tagits fram ur kvalitativa metoder, såsom *Rapid Assessment Process* (RAP). I slumutvecklingsavsnittet kommer jag även att använda mig av ett fåtal observationer som jag gjort av Jamii Boras projekt under ett tre dagar långt studiebesök hos mikrokreditororganisationens huvudkontor i Nairobi samt i deras projekt *Kaputei town*, i januari år 2011.

Material som behandlar urbanisering, slumbildning, slum, slumhantering studeras och den huvudsakliga basen av material jag använt mig av har skrivits av erkända författare i "utvecklingsvärlden", såsom *Mike Davis* (2006), *Amartya Sen* (1999), *John Isbister* (2006), *Alan Gilbert* (1982) och *James Ferguson* (2006). För att minska risken för ett "uppifrånperspektiv" eller "elitperspektiv" har jag även valt att använda mig av material från mindre kända författare, som även bor i länder som direkt berörs av slumproblematiken. Att författarna inte kommer från samma bakgrund, både akademiskt samt geografiskt behöver självklart inte innebära att analysen blir mer allsidig per se. Dock ser jag ändå ett värde i en spridning av källor och att man utnyttjar material som producerats "lokalt". Jag har därför bland annat använt mig av rapporten "*The case of Nairobi, Kenya*" som skrevs för *Understanding Slums: Case Studies for the Global Report on Human Settlement 2003* av *Winnie Mitullah* (2003) som är kenyansk professor på institutionen för utvecklingsstudier vid Nairobis Universitet. Hon är dessutom en av grundarna till *Kenya National Alliance of Street Vendors and Informal Traders*. Jag har även använt mig av artikeln "*Slum Upgrading in Nairobi within the Housing and Basic Services Market: A Housing Rights Concern*" som skrevs för *Journal of Asian and African Studies* 2008. Artikeln skrevs av *Marie Huchzermeyer* (2008) som är en sydafrikansk forskare som behandlar urbana och boendefrågor på *University of the Witwatersrand* i Johannesburg.

För att ytterligare att skapa en helhetssyn och angripa ämnet från olika synvinklar använder jag mig av material från organisationer på olika nivåer. Med material från organisationer från olika nivåer menar jag självklart inte material

med olika nivåer av kvalité eller validitet utan organisationers utrymme i ”utvecklingsvärlden”. Ett exempel på en organisation jag valt att använda material ifrån på hög nivå är bland annat FN och deras bosättningsorgan UN-habitat. Främst deras globala rapport på mänsklig bosättning *The Challenge of Slums* (2003a), där över hundra forskare bidrar till en global granskning av den urbana fattigdomen. Den bygger på översiktliga fallstudier av fattigdom, slumvillkor och bostadspolitik i 34 storstäder och utnyttjar en komparativ databas om 237 städer över hela världen.

En annan organisation jag använt mig av som ges stort utrymme i den svenska utvecklingsdebatten är Sida (1995), styrelsen för Internationellt utvecklingssamarbete, och främst deras bok ”*Towards an Urban World*”. Boken är från 1995 och kan därför ses som ett äldre material, speciellt eftersom att den behandlar ett ständigt omdanande ämne. Därför har jag valt att endast använda deras kvalitativa material som inte bygger på årtal eller andra siffror.

Material från en ”lägre” nivå jag använt mig av kommer bland annat från NGO:s, såsom Jamii Bora (2006), Pamoja Trust, *Share The Worlds Resources* (STWR) och *Affordable Housing Institute* (AHI:2005). Jag kommer även att använda mig av material ifrån *Philippe Diaz’* (2008) dokumentärfilm ”*The End of Poverty*” (inte att förväxlas med *Jeffrey Sachs* (2005) bok med samma namn, som jag även använder mig av) där bland annat *Amartya Sen* ger sin bild av fattigdomsproblemet. Jag kommer att ta citat från den och placera i passande avsnitt i uppsatsen.

Intervjuer med direkt berörda människor, det vill säga, sluminvånare, hade självklart varit givande och kompletterande, främst i del ett. Dock är denna uppsats begränsad till att tolka och analysera sekundärmaterial, förutom de få egna observationer från Jamii Boras slumutvecklingsprojekt *Kaputiei Town* och de samtal jag haft med projektets grundare *Ingrid Munro* som jag inkluderat i del två.

Avhandling

2. Vad är slum?

2.1 Definitioner och karaktäristiska

Det som karaktäriserar slumområden är att de alltid växer fram i närheten av källor till försörjning. Förr när människor främst levde av jordbruk var till exempel områden kring Nilen de mest eftertraktade. Idag ses städerna som nutidens bördigaste jord, där pengar är grödan (AHI 2005). Detta är den kanske mest signifikanta skillnaden mellan människor i rurala och urbana områden. Människor boende i städer är beroende av pengainkomst för att överleva. Mestadels av maten, såväl som matlagingsbränsle och vatten måste köpas med

pengar. Bostäder, även de enklaste skjulen, är dyra att bo i (Sida 1995:33). Ur en ekonomisk synvinkel kan slum förklaras som ett område utan investeringar, vilket gör det möjligt för dess invånare att hålla nere levnadskostnaderna så pass mycket att de allra fattigaste har råd att bo där. Ur en social synvinkel innebär slum ett område med minimal eller ingen samhällsservice, såsom sanitära förhållanden och vattentillgångar (ibid.).

År 1894 definierade USA:s arbetsministerium en, som de beskrev som vetenskaplig, studie av amerikanskt hyresgästliv i slum som: ”*ett område med smutsiga bakgator, särskilt när det befolkas av smutsiga och kriminella invånare*” (Davis 2006:33). Sådana ”viktoriaiska smädelse”, som Davis (ibid.) benämner denna form av beskrivningar, förkastas överlag i de flesta slumdiskussioner idag. Nu är istället punktlister över sakliga och rumsliga karaktäristika den form som är mest accepterad och använd, men: ”*What is agreed is that slums, like poverty and secure tenure, are multidimensional in nature*” (UN-habitat 2003a:11).

Det finns en någorlunda samstämmighet om vad som karaktäriserar en slum men det har varit svårare att komma fram till en mall som urskiljer ett område som slum och ett annat inte. Det är inte länge sedan operationella och kvantitativa definitioner började efterfrågas. Denna nya efterfrågan beror bland annat på att slumarbetet satts i större system, såsom i millenniemålen. Därför finns det krav på att arbetet efterföljs, vilket är lättare om arbetet utgår ifrån en operationell mall (ibid.:10). Det finns alltså många sätt att definiera slum och slumförhållanden på och definitionerna skiljer sig ofta genom att de räknar in olika dimensioner. Sådana dimensioner skulle kunna vara fysiska, psykiska och sociala, samt operationella (kvantitativa) eller kvalitativa. Alla dessa aspekter är relevanta, men ibland olika relevanta i olika sammanhang.

En definitionsmall med syfte att precisera vad det innebär att leva i en slum utarbetades av bland annat UN-habitat (2002) på ett *Expert Group Meeting* (EGM) som hölls i Nairobi år 2002. Denna mall är operationell och tar endast upp bebyggelsens fysiska och juridiska egenskaper, och undviker svårsmätbara sociala dimensioner. Davis (2003:33) menar att den därför i praktiken är ett mycket försiktigt mått på vad som räknas som slum. UN-habitat (2002:10) menar att ett hushåll som saknar ett eller flera av dessa kriterier anses leva i slumförhållanden:

- Tillgång till vatten
- Tillgång till förbättrat avloppssystem
- Tillräckligt med livsutrymme (dvs. inte överbefolkat)
- Tillfredställande kvalitet och hållbarhet på boendet
- Besittningsrätt

En *Rapid Assessment Process* (RAP) (Mitullah 2003:8) gjord på trettio hushåll i slummen *Korogocho* i Nairobi visar att sluminvånarnas syn på slummens egenskaper delvis är de samma som målades upp på EGM (UN-habitat 2002). Majoriteten av informanterna i undersökningen angav nämligen dåliga sanitära förhållanden och infrastruktur som huvudkaraktäristika för slum. Dessa följdes dock av karaktäristika som topporganisationer ofta inte tar upp, vilka var *våld, avsaknad av fritidsfaciliteter* och *brist på anställning* (Mitullah 2003:8f). Sluminvånarna tar alltså även upp den sociala dimensionen av slum, något som nutida definitioner och kriterier oftast inte sträcker sig till. Detta beror främst på

att de sociala (och psykologiska) dimensionerna är svåra att mäta men även att de riskerar att bli värdeladdade och moraliserande.

I en annan rapport av UN-habitat (2006:2) beskrivs olika aspekter på urban fattigdom (inte specifikt slumförhållanden) där även de sociala aspekterna ges utrymme.

- **Otillräcklig inkomst**, detta leder till en otillräcklig konsumtion av nödvändigheter, såsom mat och ofta rent vatten. Detta leder i sin tur till en frekvent skuldsättning med återbetalningar som gör möjligheten att inhandla nödvändigheter ännu mindre. Detta ökar riskerna för *pyramidlånning*, som innebär att man tar nya lån för att betala tillbaka de gamla, är även en vanlig konsekvens av otillräcklig inkomst.
- **Otillräcklig, ostabil eller riskfylld tillgångsbas**, både icke-materiell och materiell. Denna tillgångsbas åsyftar bland annat till utbildningsmöjligheter och boende, för individer, hushåll eller samhällen.
- **Otillräckligt skydd (i boendet)** är ett typiskt element vid fattigdom och går hand i hand med överbefolkning och osäkerhet.
- **Otillräcklig tillgång till allmän infrastruktur**, såsom kranvatten, sanitära förhållanden, dränering, vägar, gångstigar etc. Detta ökar hälsopåfrestningar och arbetsbördan.
- **Otillräcklig tillgång till grundläggande och fundamental samhällsservice**, som till exempel förskolor, skolor, yrkesutbildningar, hälsovård, räddningstjänst, kollektivtrafik, kommunikation samt lagverkställande krafter.
- **Begränsat skyddsnät**, vilket minskar chansen att kunna bevara en grundläggande konsumtion när inkomsten sviker. Detta riskerar även bevarandet av skydd och sjukvård när man inte längre kan betala för sådan service.
- **Bristfälligt skydd av utsatta gruppers rättigheter i rättssystemet**, vilket inkluderar lagar och regler rörande civila och politiska rättigheter, arbetshälsa och säkerhet, föroreningsbekämpning, skydd från våld och andra brott samt diskriminering och exploatering.
- **Fattiga gruppers maktlösa status**, inom det politiska systemet och de byråkratiska strukturerna. Detta medföljer liten, om någon, möjlighet att utnyttja sina rättigheter, möjligheten att organisera sig och att överhuvudtaget ställa krav på samhället. Möjligheten att få ett rättvist bemötande och stöd för att utveckla sina egna initiativ minskar även kraftigt. Det medför otillräckliga medel för att säkerställa ansvar från stödmyndigheter, organisationer, offentliga organ och privat service. Den maktlösa statusen för med sig en minskad förmåga att delta i utformningen och genomförandet av urbana utvecklingsprogram.

Rasna Warah, tidigare redaktör för UN-habitats rapporter om stadssituationer; "State of the Worlds Cities 2010/2011" och numera kolumnist för det kenyanska och oberoende dagsbladet *Daily Nation* lyfter fram den psykologiska innebörden av att leva i en slum. Att inkludera en psykologisk synvinkel kan bidra till att förståelsen av slumproblematiken blir flerdimensionell samt att slumfrågan görs personlig.

“Not only is crime and violence a feature of everyday life, but slum-dwellers are emotionally assaulted daily — by greedy politicians who don’t care about their living conditions, by opportunistic landlords who think nothing of charging rent for a mud hovel with no toilet, by employers who pay them a pittance, and by a government that spends millions on politicians and then claims to have no money for public service provision” (Warah 2010).

2.2 Olika typer av slum

För att gradera slumområden finns även uttrycket *megaslum* som beskriver mycket stora rumsliga koncentrationer av fattigdom, helt enkelt större slumområden. Dessa uppstår när *”kåkstäder och ockuperade markområden smälter samman till sammanhängande bälten av illegal bebyggelse och fattigdom, vanligtvis i stadens periferi”* (Davis 2006:36). Som nämns ovan är det karaktäriserande för slum att de växer fram nära arbetstillfällena. Dessa arbetstillfällena går idag oftast att finna i innerstaden, därför är detta en given plats för slumbildning. Då trycket är hårt i innerstaden pressas slummen även ut i stadens utkant, därför delar Mike Davis (ibid.:40) upp slummen i två rumsliga kategorier; *Innerstadsslum* och *Periferslum*. Idag bor majoriteten av världens fattiga inte längre i innerstaden och befolkningstillväxten har sedan år 1970-talet varit betydligt mer drastisk i slumområdena i periferin. Davis (Ibid.:40f) tar upp denna nya ojämna fördelning av folk som bor i kärna vs periferi och tar Lusaka som exempel, där de yttre kåkstäderna rymmer två tredjedelar av stadens befolkning. Trots detta kallas dessa områden för ”periurbana”- när det i verklig mening är innerstaden som är perifer (ibid:46). Vidare presenterar han Geograferna Adrian Aguilar och Peter Wards uppfattning om de efterföljande reaktionerna på denna trend; *”det är till detta periurbana rum som arbetskraftens reproduktion lär komma att koncentreras i 2000-talets allra största städer”* (ibid:19). I takt med stadens strukturförändring förändras slummens struktur, men dess komponenter är de samma.

3. Slumproblematiken i Kenya

Urbaniseringsprocessen i Kenya har länge följt en brant stigande kurva, med sin ordentliga startpunkt runt 1980-talet. *”The proportion of Kenyans living in urban centers increased from 5.1 per cent in 1948 to 15.1 per cent in 1979, to 18.0 per cent in 1989 and 34.8 per cent in 2000”* (Mitullah 2003:1). Idag finns det 194 urbana områden i landet och 45 procent av landets urbana befolkning bor i Nairobi. Mellan 1971 och 1995 har antalet sluminvånare ökat från 167 000 till 1 886 000. Detta motsvarar en ökning från en tredjedel till två tredjedelar av den totala befolkningen som bor i staden (ibid.). Slumtillväxten går snabbare än själva urbaniseringen och i Kenya absorberades 85 procent av folkökningen mellan 1989 och 1999 i Nairobis och Mombasas slumområden (Davis 2006:24f).

Redan från det att Nairobi blev Kenyas huvudstad har framväxten av rumsliga mönster i staden visat en tydlig segregation. Segregationen gäller mellan

det *centrala affärsdistriktet* (CBD) och europeiska, asiatiska och afrikanska bosättningsområden. År 1963 hade en tydlig struktur i det rumliga mönstret växt fram; afrikaner, som är i majoritet, levde i de östra delarna av staden medan européer och asiater levde i de västra delarna med bättre tillgång till service. Idag ser man inte denna segregering utifrån termer av nationellt ursprung utan i termer av inkomst och även befolkningstäthet. Människor som bor i de västra förorterna är vanligtvis förmögna, medan låginkomst och medelinkomsttagare dominerar de östra förorterna. I Nairobi finns en stor variation av befolkningstäthet som reflekterar stadens ojämnlighet. I Karen, som är ett höginkomstområde, bor fyra personer per hektar samtidigt som 826 personer lever på ett hektar i stadens största slum, Kibera (Mitullah 2003:4).

Nairobi har några av de mest tätbefolkade, osanitära och osäkra slumområdena i världen och det är alltså där majoriteten av stadens befolkning bor. Kibera, Mathare och Korogocho är i nämnd storleksordning de största slumområdena i Kenya vilka alla ligger i Nairobi och det finns ytterligare över 100 slumområden i huvudstaden. Nairobis mest okontrollerade bosättningar, Kibera och Mathare Valley, hade 1980 en befolkningstäthet på 1250 människor per hektar. Kibera ligger på 17:e plats bland världens största "megaslumområden" och Davis (2006:27) påstår att 0,8 miljoner invånare bor där. Det råder dock olika uppfattningar om detta och ett vanligt påstående är att en miljon bor där. De tre slumområdena präglas av snabba byten av människor och rörelse av de boende, kortvariga boendemöjligheter, höga hyror och överbefolkning (Mitullah 2003:3f). Vanligt är, att mer än fem personer i ett hushåll lever tillsammans i ett litet rum och att de utför alla sina personliga behov i samma rum (enligt en studie gjord av Karirah et al. 1999 redovisad i Mitullah 2003:12).

3.1 Presidentvalet 2007

Det senaste valet hölls den 27:e december år 2007 då President *Kibaki* och hans *Party of National Unity* ställde upp igen mot det största oppositionspartiet *the Orange Democratic Movements* (ODM) och deras kandidat *Raila Odinga*. När rösterna kom in till Kenyas valkommission gick denna ut med att Odinga ledde med en liten marginal. När de fortsatte att räkna rösterna utropades dock, efter förseningar, Kibaki som vinnaren. Detta ledde till protester och öppen misstro mot valkommissionen som anklagades för valfusk och rösträkningsmanipulation och Odinga krävde att man skulle räkna om rösterna. Som en reaktion på detta utbröt våldsamheter i Nairobis slumområden och i stora delar av landet. Den 28:e februari 2008 skrev Kibaki och Odinga under ett avtal för skapandet av ett koalitionsparlament där Odinga skulle bli vice premiärminister men landet försvagades av oroligheterna och som vanligt drabbades de svaga värst - sluminvånarna. Slummen kallas ofta för städers "*hot spots*" och epicentrum (Informal Cities, 2004).

Informal Cities fick i uppdrag av UN-habitat att göra en info-dokumentär om informella bosättningar. Under arbetet med UN-habitat började organisationen att arbeta med en egen dokumentärfilm, "*I skuggan av staden*" som behandlar urban segregering med fokus på fem individer som bor i slumområden i fem städer. Två av de anställda i projektet, *Erik Rosshagen* och *David Herdies*, befann sig i Nairobi efter valet och deras, samt deras informanternas

skildringar används här i syfte ge en uppfattning om hur eftervalsoroligheterna i Kenya påverkade sluminvånarna (Informal Cities, 2004).

"Affärsgatorna som ledde ner till Kibera låg i ruiner när vi anlände. Den tidigare livliga affärsgatan liknade en krigszon. Barer och butiker var utbrända ruiner. Men på dessa spår av det våld som dragit genom området stod budskap om fred och försoning målade (...) Många var personligt drabbade och folk hade sett saker de aldrig trott att de skulle se. Josiah berättade att han sett människor brännas levande. Lawi var på väg till Kisumu, Kenyas tredje största stad, för att begrava sin yngre bror som blivit skjuten av polis i kravallerna. Mycket av konflikten hade kommit att målas in i en logik kring stamtillhörighet, något som minst sagt kändes tydligt vid återkomsten. Det talade mycket om vilken stam som hade gjort vad och dödat vem. De stammar som främst drabbats var Kikuyo (Kibakis stam), Luo (Odingas stam) och Kamba (vicepresidenten Kalonzos stam), och i bland annat Kibera där olika stammar för ett par månader sedan levt sida vid sida hade i princip alla Kikuyos flytt eller blivit mördade. I andra områden hade Luos blivit lika hårt ansatta" (ibid.).

"George Oketch och hans familj samt Douglas Yungo och hans barn, som alla är med i dokumentären I skuggan av staden, bar alla på en mängd erfarenheter från oroligheterna. Douglas barn bodde under några veckor på Röda Korsets flyktingläger strax utanför Kibera, eftersom Douglas hus ägs av Kikuyo och han fruktade för deras liv. Barnen - Christine, Boniface och Sylvia - var nu hemkomna och hade precis börjat skolan. George fru, Esther, är Kamba, och efter en raid i området på jakt efter Kambas flydde hon till sin hemort. Georges åttaåriga dotter, Sophie, berättade om hur den plats de brukade leka på plötsligt fylldes av militärer, män med machetes och hur tårgas skjutits ned mot deras hus. Men trots alla dessa traumatiska upplevelser var de alla oerhört positiva och hoppfulla inför framtiden, och hoppades på att allt snabbt skulle återgå till det normala. Jag (David) fortsatte att arbeta med familjerna Oketch och Yungo för dokumentären I skuggan av staden, med fokus på deras reflektioner kring eftervalskonflikten samt hur deras miljöer och vardagliga liv påverkats. George och Douglas var ense om att konflikten egentligen hade sin grund i uppdelningen mellan två "stammar": de rika och de fattiga" (ibid.).

4. Hur uppkommer slumområden?

Den starkaste drivkraften bakom uppkomsten av slumområden i tredje världens städer är den drastiska urbaniseringen, som kommit att känneteckna länder i tredje världen sedan 1950-talet. Enligt Desai och Potter kan urbanisering definieras, helt enkelt, som *"the proportion of the population living in urban places"* (Desai et al 2008:235). 95 procent av den urbana expansionen sker i utvecklingsländerna (Davis 2006:12).

År 1950 hade världen 86 städer bestående av minst en miljon invånare, idag finns det 400 stycken och år 2015 är det förutspått att de kommer att vara minst 550 stycken. Städerna har absorberat nästan två tredjedelar av den globala befolkningstillväxten sedan år 1950 (ibid.:11). Enligt uppgifter från FN är mer än

hälften av Nords befolkning stadsbor och antalet fortsätter att öka (Desai et al. 2008:237). Dessutom kommer även den urbana befolkningen i tredje världen, enligt en framtidsanalys gjord av FN, bli lika stor som den rurala år 2017. Världens landsbygd har passerat sin befolkningstopp och kommer efter år 2020 att börja krympa (UN 2004:5).

Det råder stora olikheter rörande urbaniseringen mellan utvecklingskontinenterna.¹ Latinamerika är mest urbaniserad då 75 procent av befolkningen lever i urbana områden. Asien (med Japan inkluderat) har den största urbana population samt en rural population som redan börjat minska. Afrika är den kontinent där urbaniseringen sker snabbast. Generellt sett är det de fattigaste länderna med lägst urbaniseringssiffror som även har den högsta urbana ökningen. SSA är den region med *snabbast* tillväxt i urban befolkning medan Östafrika har den *högsta* urbana tillväxten. Dock är Afrika fortfarande den minst urbaniserade kontinenten men variationen är stor (Sida 1995:15f).

4.1 Städers nya form

Då städerna vuxit så snabbt de senaste decennierna har det funnits ett behov av nya termer i graderingssyfte. Megastäder representerar världens snabbast växande typ av bostadsort, och består av mer än 10 miljoner invånare. Davis (2006:14) skriver i *Slum – världens storstäder* att det år 2007 fanns 24 megastäder i tredjevärlden (New York inräknat) i jämförelse med år 1950 då New York var den enda megastaden. Än mer uppseendeväckande är ”hyperstäder”, med över 20 miljoner invånare. Enligt *The United Nations Population Fund* (UNFPA) var det år 2000 bara Tokyo (med omgivning) som med säkerhet befolkades av över 20 miljoner människor. Dock beräknas enbart Asien ha tio till elva hyperstäder till år 2025 (Davis 2006:14). Davis menar att urbanisering måste förstås som: ”en strukturomvandling i och en intensifierad interaktion mellan varje punkt på en kontinuerlig skala mellan land och stad” (ibid:17) Med det menar han att de tidigare tydliga gränserna mellan stad, landsbygd och dess korridorer har blivit suddigare, och även områdenas innebörd. Etnologen Gregory Guldin (citerad i Davis 2006:17) fångar denna strukturomvandling i sin fallstudie från södra Kina: ”Byar blir mer som marknads- och xiang-städer² och medelstora städer börjar likna storstäder”. Med urbanisering menas alltså inte enbart rural-urban migration utan även att landsbygden urbaniseras *på plats* samtidigt som den alstrar stor migration. Både Guldin och arkitekten och stadsteoretikern Thomas Sieverts (i Davis 2006:17ff) betonar den nya diffusa och desorganiserade staden, i deras beskrivning av den nya urbanismen, som mer liknar flera sammansmälta städer, med mångkärniga stadssystem.

¹ Latinamerika, Asien och Afrika

² Område som befolkas av minst 5000 människor (Guldin 1992:146)

4.2 Urbanisering och ekonomisk tillväxt

En snabb urbanisering kräver en omvandling av de berörda samhällena, med långtgående ekonomisk, social, kulturell och politisk konsekvens (Sida 1995:10). Inom ramarna för den marknadsorienterade ekonomin krävs en stark industri och export för att nå den ekonomiska utveckling som krävs för att hantera urbaniseringen i utvecklingsländer. I Kina, Korea och Taiwan har befolkningsökningen i städerna varit hanterbar då den varit i fas med städernas industriella utveckling. Men de flesta länder i Syd liknar dock mer det viktorianska Dublin som utmärkte sig genom att dess slum inte var produkten av någon industriell revolution (Davis 2006:26).

Tendenserna i de flesta av tredje världens städer har alltså visat att befolkningsökningen inte har varit parallell med ekonomin. Storleken på en stads ekonomi har därför en häpnadsväckande svag relation till stadens befolkningsstorlek, och omvänt. Industrialisering har länge påståtts vara en förutsättning för urbanisering men faktum är att de flesta av Syds länder aldrig har fått igång en industrialisering. Att städers ekonomier runt om i SSA krympte två till fem procent årligen samtidigt som de hade en folkökning med fyra till åtta procent bevisar att industrialisering inte är en förutsättning, eller utlösande faktor, för urbanisering (ibid.:38)

Urban tillväxt har alltså blivit frikopplat från industrialisering och ekonomisk tillväxt. När detta inte sker parallellt skapas slumområden, därför har slumområden kommit att bli en indikator på en "överurbanisering", som kan förklaras som en negativ urbanisering. Överurbanisering är ett faktum när staterna inte är kapabla att klara av den drastiska befolkningsökningen i städerna. Planering, landtilldelning, fysisk och social infrastruktur är ofta otillräcklig i utvecklingsländer och är inte i närheten av att vara tillräckliga för att klara av urbaniseringssituationen (Sida 1995:19). Trots städernas ibland obefintliga ekonomiska tillväxt har städerna mer att erbjuda, landsbygdens fattigdom är dock ofta romantiserad, på grund av den rika naturen och kulturen.

Dock finns det ibland en för positiv bild av städerna bland landsbygdbefolkningen som beskrivs som *The bright lights syndrome*. För att ta teorin på orden blir människor helt enkelt bländade av stadens ljus; dess kvicka rörelse och möjligheter. Livet på landsbygden ses som tråkigt och slitsamt för den stadsbländade. På landsbygden är möjligheterna få och tillgång till ny mark att odla på är ytterst begränsade. Dock finns det ibland ett för stort hopp om vad städerna har att erbjuda. Men det är ett faktum att städerna erbjuder en mer kontrollerad miljö där livet är inte lika riskfyllt som på landsbygden. I städerna finns högre inkomst att tillgå, större anställningsmöjligheter; städer är unikt förmögna att skapa arbetstillfällen, om inte i den formella sektorn - i den informella. Det finns en viss möjlighet att tillgå social service: utbildning och sjukvård samt förbättrad vattentillgång och infrastruktur (UN-habitat 2003a:25f).

5. Varför uppstår slumbildning främst i Syd?

“The expansion of the industrial world shaped the structure of the emergent third world, deforming it, impoverishing it, and rendering it incapable of balanced development” (Isbister 2003:45).

En av de ursprungliga betydelserna av förkortningen *u-land* var ”underutvecklat land”. Begreppet *underutveckling* konstituerar också idén om en hierarkisk ordning i världen där den utvecklade rika världen är överlägsen den underutvecklade. Då utveckling syftar till en process från ett steg till ett annat och den rika delen av världen genomgått processer både ekonomiskt och politiskt som inte skett i andra delar av världen har Nord uppfattat sig som mer kunniga och erfarna än resten av världens länder (Abrahamsen 2000:17ff). Nords ekonomiska modell har därför blivit mallen för en lyckad och eftersträvansvärd utveckling och proklamerats som en universal lösning. Det har länge funnits en uppfattning om att Nord består av moderna samhällen medan Syd består av traditionella samt att modernisering är en förutsättning för ett land ska kunna utvecklas (Weber, 2001:152ff).

Utvecklingsekonomer har utvecklat förenklade ”steg för steg” modeller som har lagts fram som ”latböcker” för Syd. Ett exempel på en sådan modell är Rostow’s ”*take off*” teori, eller ”*The stages of Economic Growth*” som den egentligen heter, där vägen till Nords utveckling förklaras genom fem steg (Potter et al. 2004:89ff). Detta liberalistiska tankesätt förutsätter att alla länder har samma förutsättningar; att alla springer i samma utvecklingslopp (Weber 2001:152ff). Beroendeteorins centrum- och periferiteori utgår istället från att Nord och Syd, samt grupper inom dessa besitter olika positioner, centrum – och periferipositioner, som avgör möjligheten att ta sig fram (Isbister 2003:37).

Moderniseringssynsättet har legitimerat en rad förtryck mot länder i Syd som påstås vara försök till att få dem mer utvecklade i sann ”*white man’s burden*” anda. Exempel på sådana förtryck är kolonialismen, strukturanpassning, och den rådande orättvisa globala marknaden, alla dessa är externa påverkansformer, som i många fall har haft mer inflytande och påverkan än interna faktorer i utvecklingsländerna (Frank 1967:9).

Numera används termen ”utvecklingsland” för att betona att det handlar om länder med utvecklingspotential. Dock tar förtrycket inte slut i linje med den nya betydelsen, och det går att ifrågasätta om ändringen symboliserar ett egentligt skifte av synsätt eller på att debatten idag präglas av större politisk korrekthet. Syds utvecklingspotential hindras då länderna befinner sig i en struktur som i sin rena karaktär är utformad att gynna Nord. Grunderna för detta sattes ordentligt under kolonialtiden och gjorde det möjligt för Nord att dela ut rollerna i den kommande industriella revolutionen. Idag råder det ett ojämnt utbyte på marknaden vilket har lett till ett asymmetriskt ömsesidigt beroende mellan Nord och Syd, med Syd som förlorare (Isbister 2003:37ff). Utvecklingsländer drabbas av mer omfattande slumbildning då de konfronteras med fler hinder i sin utveckling, som uppkommer till följd av ett strukturellt obalanserat system.

“Poverty exist in every country in the world, there is no denying of that. But poverty is much more extreme in the countries that are dealing with this triple problem of trade, debt and monopoly power over resources” (Diaz, 2008).

De tydligaste hindren eller bromsklossarna i Syds utveckling behandlas under kommande stycken. Argumentationen tar avstamp i en tydlig extern utövning av Nordens centrummakt; kolonialismen och hur detta har påverkat slumbildningen i Syd.

5.1 Kolonialismens avtryck

"Where do we have to look to find out how it all started? – where some started to get rich and others started to get poor" (Diaz, 2008)

Urbanisering i Kenya har en lång historia med urbana yttringar i form av handelskärnor längst den kenyanska kusten så tidigt som på 900-talet. Dock kan man spåra uppkomsten av många urbana slumområden till tiden när Kenya var koloniserat. Kenya var koloniserat under Storbritannien och under denna tid förflyttades den lokala befolkningen för att göra plats åt de europeiska nybyggarna. Detta i samband med att regeringen inte avsatte några resurser för att förse lokalbefolkningen med nödvändigt husrum gjorde att slumområden växte fram. Att samla människor på små områden underlättade även den administrativa och politiska kontrollen som de koloniala myndigheterna behövde för att behålla kontrollen (Davis 2006:64ff).

Kontrollen av rörlighet i Kenya under kolonialtiden är viktig att förstå för att få en bild av slumbildningens faktorer. En anledning till varför många länder i Syd genomgått en sådan drastisk urbanisering sedan 1950-talet kan nämligen förklaras av dess långsamma urbanisering under 1900-talets första hälft. Ekonomiska och politiska motsvarigheter till stadsmurar förhindrade en omfattande överflyttning av landsbygdens fattigdom till städerna. Stora delar av den rurala befolkningen nekades både inträde i städerna, samt till en urban medborgarrätt. Det var de europeiska kolonialmakterna som var det främsta hindret för den rurala befolkningen. Britterna som följde *"divide and rule"* principen var rädda att stadslivet skulle *"avtribalisera"* afrikanerna och stärka den antikoloniala solidariteten. I Nairobi betraktades afrikaner enbart som tillfälligt bosatta fram till år 1954, och hade därför inte tillstånd att arrendera mark (Davis 2006:64f). Afrikaner i Lusaka ansågs som *"mer eller mindre tillfälliga stadsbor vilkas enda uppgift i staden var att ge service åt administrationens personal"* (Myers et al 2007:334 citerad i Davis 2006:65).

Kenya blev självständigt från Storbritannien den 12:e december år 1963 efter de blodiga Mau-Mau-upproren som pågick under 1950-talet. Men koloniseringen hade satt spår i stadsstrukturen (Mitullah 2003:10). I slutet av kolonialtiden ägde de vita, som utgjorde cirka en procent av befolkningen, cirka 50 procent av den odlingsbara marken (Diaz 2008: 0.10) I Kenya, och generellt sett i hela SSA, började folket från landsbygden strömma in till städerna kort efter självständigheten (Davis 2006:72).

I *Promises not Kept* beskriver John Isbister (2003:65) hur han anser att utvecklingsländerna fortfarande påverkas av de koloniala avtrycken. Han menar alltså att de gamla kolonierna fortfarande inte är helt fria från förtryck under de gamla imperierna. Detta då länder i Syd är i teorin politiskt självständiga men på grund av att de befinner sig inom ett strukturellt system som reproducerar en form av neokolonialism är situationen i praktiken annorlunda. Trots kolonialismens fall

finns postkoloniala tendenser kvar som bland annat visas i den globala marknaden, som behandlas i näskommande stycke.

5.2 Kapitalism och den globala marknaden

UN-habitat (2003a:64) har uppmärksammat sambandet mellan slumbildning och kapitalism: "*growth of urban slums is intimately tied to the change from earlier systems to capitalism*" och menar att den största delen av slummens dåliga egenskaper kan förklaras av ojämnliska förhållanden, vinstsyften, exploatering, och samhällssplittring som inträffar innan institutioner byggs som kan begränsa marknadssystemets övergrepp, såsom kommersialisering av livsnödvändigheter (ibid.).

Kapitalismen är cyklisk i sin natur, med kortare perioder av låg- och högkonjunktur ("*booms and busts*") som verkar inom längre perioder av framgångar och motgångar ("*prosperity and recession*"). De längre cyklerna, både upp och ned, har en stark korrelation med migrationen till städerna, stopp- och startpunkter i bostadsbyggandet, och med utvecklingen i slumområden. Kapitalismens framgångsperioder präglas av en långsam inflation, en växande och relativt stabil ekonomi. Kapitalismens motgångsperiod är en ostabil inflationsdämpande period av låg- och högkonjunktur. I perioder av högkonjunktur byggs ett stort antal lågkostnadsbostäder i den formella sektorn, då medel- och överklassen önskar att materialisera (och därmed säkra) sitt kapital snabbt. Under perioder av lågkonjunktur begränsas underhållsmöjligheterna för bostäder och infrastruktur. I linje med att efterfrågan och kvalitén på bostäderna och områdena sjunker, sjunker även värdet. Då låginkomsttagare tenderar att söka sig till de billigaste bostäderna blir dessa områden en uppsamlingsplats för dem utan andra valmöjligheter (UN-habitat 2003a:35).

Det som händer i högkonjunktur är att den rikaste minoriteten gynnas i form av inkomst och ekonomisk välgång då de förfogar över den största delen av tillgångarna. De flesta perioder av högkonjunktur sker under en försiktig deflation vilket driver upp priserna på bostäder och aktiekurserna. Arbetslösheten och fattigdomen minskar vanligtvis något, men nedsippringseffekten är minimal (ibid.).

I lågkonjunktur drabbas låginkomsttagarna hårt då inkomstmöjligheter begränsas samt det statliga stödet, då intäkterna sjunker. Medel- och höginkomstgrupperna kan generellt sett skydda sina tillgångar, och en del kan till och med dra nytta av situationen genom att köpa billiga tillgångar för att låta dem växa under nästa högkonjunktur (ibid.).

Det som har hänt under tiden, från en lågkonjunktur till en åter igen stabil ekonomi, är en tydlig ökning i ojämlikhet; de rika har gynnats och de fattiga har missgynnats. Detta upprepas i kommande cykler. Både i fram- och återgångarna av kapitalism blir ojämlikheten mellan rika och fattiga större och det är endast i de stadiga uppgångarna, till exempel som under efterkrigsperioden 1945 till 1967, som klyftorna minskar. Då allt fler städer görs sårbara inför kapitalismens cykler, genom en allt mer integrerad internationell handel, är det sannolikt att slumbildning på grund av dessa krafter kommer att öka i Syd (ibid.). Den globala marknaden har alltså decentraliserat länders ekonomi och länder har lämnat över

stora delar av makten till externa (centrum)makter. Kapitalismens cykler och hur de påverkar olika grupper visar på en tydlig centrum- och periferistruktur.

“Conventional trade theories see increased trade and liberalized trade regime as purely beneficial; but, as in all change, there are, in fact, winners and losers. Those participating in the active, growing areas in the world economy, or receiving (unreliable) trickle down effects, benefit. Those who do not participate at best receive no benefits, but, in fact, are usually losers, since capital tends to take flight from their countries or industries to more productive zones, reducing work opportunities and business returns as currencies and wages fall or jobs disappear” (UN-habitat, 2003a:40).

En populär linje i utvecklingsdiskussionen efter kalla krigets slut var den liberala ekonomiska teorin (Chicagoskolan) som påstod att utvecklingsländer naturligt skulle utvecklas parallellt med industriländerna. Teorin målade upp de internationella ekonomiska relationerna som harmoniska till sin natur och att marknaden bringar välstånd till alla inblandade parter, i olika grad. För att få del av de ekonomiska fördelarna och erhålla den utlovade ”*spillover*” effekten, såsom legitima politiska institutioner (t.ex. demokrati) menade de neoliberalistiska ekonomerna att utvecklingsländerna enbart behövde ingå den i fria marknaden (Weber 2001:153f). Denna inställning går att koppla till Hernando De Sotos ”top-down” teori om att lösningen på slumproblematiken är att dela ut äganderätter för att registrera tillgångarna. Problemet är den begränsade marknadsintegreringen och för lite kapitalism; “*capitalism is the only game in town*”(de Soto 2000).

“Neo-liberalism managed to bankrupt many of the economies of the south which allowed international capital to take over. This was achieved by imposing a new form of structural violence that was used for decades to maintain these countries in a state of underdevelopment” (Diaz 2008).

Den påstådda lösningen om att enbart behöva ingå i marknaden för att få del av de ekonomiska fördelarna stämde inte, som vi ser idag. Den globala marknadsekonomin är långt ifrån uppbyggd av harmoniska relationer, trots att jämvikt sägs vara målet med den fria handeln. I teorin ska det alltså, i en fri handel, vara marknaden som styr, men idag är det istället (i-lands)stater som styr. Utvecklingsländerna blev indragna på en marknad med långt ifrån samma villkor och även andra förutsättningar. De nyligen självständiga kolonierna skulle komma att tävla i en globaliserad kapitalistisk marknad med stater som hade skapat och därmed dominerat denna i mer än hundra år. Utvecklingsländerna skulle komma att ingå i marknaden på i-ländernas villkor vilket visar sig genom att önskade importtullar begränsas (eller förbjuds genom SAP) och att de skulle vara tvungna att tävla mot livsmedelssubventionerade bönder. Dessa harmoniska relationer i den fria handeln är alltså inte realitet då Nord inte är beredda att anpassa sig eller överhuvudtaget egentligen släppa in Syd på marknaden. Detta är argument som marxister och neo-marxister såsom *Andre Gunder Frank*, *Cardoso* och *Faletto* samt *Immanuel Wallerstein* har lagt fram i sin kritik mot kapitalismen och den globala marknaden. Enligt kritiken beror Syds ”backwardness” (som moderniseringsteoretiker kallar den för) inte på deras oförmåga att integrera sig i den globala ekonomin utan är snarare ett resultat av att de befinner sig i botten av hierarkin i integrationen. Istället för att marknaden är uppbyggd av harmoniska

relationer som strävar efter jämvikt är den uppbyggd av en kedja av beroenderelationer. Bytesförhållandet i den globala handeln har alltid verkar till fördel för den som ligger längre fram i kedjan. I-länder utvecklas alltså på bekostnad av Syds underutveckling ("the development of underdevelopment"). De dominerade kapitalistmakterna uppmuntrar därför formen av de politiska strukturerna för att gynna sina egna intressen (egen maximering) (Potter et al 2004:110).

Ekonomen och författaren *John Perkins* ger sin syn (i Diaz 2008) hur rollerna är fördelade i den globala ekonomin. Han menar att argumentet om att handeln ska vara fri endast används när det gynnar metropolsamhällena, det vill säga att de inte utövar en fri handel, men "tvingar" andra länder att göra det.

"There is a great irony today that the developed countries of the world are talking about trade as the solution to the problem of poverty in the world. Much of the history in the last couple of centuries has been an effort of countries to become economically independent through tariffs, to be able to manufacture goods. The economies of Asia most recently developed in large part because of this ability, or East Asia I should say, developed large part because they developed behind tariffs. And once they developed to a point where they were able to enter the world economy, on the same footing as everyone else, they removed the tariffs. Now because the United States and European powers prevented third world countries from doing that, and in fact are imposing tariffs to prevent imports of manufactured goods from third world countries, and in fact are not practicing free trade, it's all a way of keeping third world countries in its place and preventing them from ever developing".

5.3 "Last ditch agreements" – SAP

"By forcing the developing world to remove barriers through SAPs and other conditionalities is like someone trying to "kick away the ladder" with which they climbed to the top" (UN-habitat 2003a:40).

Förklaringen till städernas expansion ligger inte främst i städerna, utan på landsbygden. Davis förklarar urbanisering utan ekonomisk tillväxt som *"ett arv från en global konjunktur"* och pekar på 1970-talets skuld kris och *International Monetary Fond's* (IMF) Strukturanpassningsprogram i länder i Syd på 1980-talet (Davis 2006:21) som byggde på en nyliberal ekonomisk teori (Djurfeldt 2001:218). År 1989 var alla länder i SSA (44 st) utom fem beroende av lån av IMF och därför även bundna till dessa *"last-ditch agreements"* som Gordon (2001:84) kallar dem för. Jeffrey Sachs (2005:81) menar att SAP grundar sig på en förenklad syn på lösningen av fattigdom, där de rika ländernas budskap till de fattigare var: *"Poverty is your own fault. Be like us (or what we imagine ourselves to be – free market orientated, entrepreneurial, fiscally responsible) and you, too, can enjoy the riches of private-sector-led economic development"* (Sachs 2005:81).

Omstruktureringen bestod till stor del av en avreglering av jordbruket eller styrning av böndernas odling. Livsmedelsgrödor ("food crops") byttes då oftast ut mot avsalugrödor ("cash crops") och bönderna tvingades ut på den internationella marknaden där medelstora och små bönder fick svårt att konkurrera. Detta vände

upp och ner på folkets ekonomi. Bönderna utsattes för de internationella institutionernas tydliga ”simma eller sjunk” strategi som benämndes som ”moderniseringsinsatser” (Davis 2006:22f). WB publicerade dock ”empiriskt bevisade” analyser där de helt enkelt sa att expanderandet av avsalugrödor inte skulle påverka matproduktionen. James Ferguson (2006:78) skriver i *Global Shadows Africa in the neo-liberal order* att WBs rapporter och handlingar går att tolkas som budskapet: ”att odla mat är ekonomisk inkorrekt!”. Samtidigt som man avreglerade och omstrukturerade jordbruket krävde WB en finansiell åtstramning som Djurfeldt (2001:218) beskriver som det enkla receptet: ”Nedrusta det lilla som finns av statlig satsning [på landsbygden] på utbildning och sjukvård!”.

Landsbygdens arbetsmarknad utanför jordbruket är ytterst begränsad och i kombinationen av ett växande externberoende och försvunna trygghetsnät har småbönderna gjorts sårbara för yttre chocker såsom inflation, stigande räntor, sjunkande världsmarknadspriser, torka och sjukdom. Att fly till städerna har varit den enda utvägen för många, uppskattningsvis 60 procent av de kambodjanska småbönder som säljer sin jord och flyttar till städerna tvingas till detta av skulder för sjukvård (Davis, 2006:22f).

Den påtvingade reformen av jordbruket och städers frånvaro av industri har lett till att Syd numera innehåller många exempel på en kapitalintensiv landsbygd och en arbetsintensiv avindustrialiserad storstad. Detta går emot den klassiska bild många har av rurala och urbana områden. Urbanisering och den medföljande slummen beror, som nämnts tidigare, inte på industriell revolution och tillgången på jobb i städerna utan har snarare drivits fram av den globala jordbrukskrisen och den följande fattigdomsreproduktionen (ibid.).

Strukturanpassningen ledde till omfattande ekonomiska rubbningar som har förändrat stadens tidigare roll. Davis citerar UN-habitats rapport *The Challenge of Slums*: ”I stället för att utgöra fokus för tillväxt och välbefinnande har städerna blivit en avstjälpningsplats för en överskottsbefolkning som arbetar i okvalificerade, otrygga och lågavlönade informella servicenäringar... Uppkomsten av denna informella sektor är ett direkt resultat av liberaliseringen” (Davis 2006:197).

Människor letade efter utvägar i städerna, där arbetstillfällena och bostäderna dock inte växte i takt med sin nya befolkning, på grund av skuldsättning och ekonomisk depression. ”Överurbaniseringen” drivs alltså fram av den rurala hopplösheten - inte av den urbana hoppfullheten. UN-habitat (2003a:25) beskriver detta som ”pushing- and pulling factors”, och the pushing factors för rural-urban migration är alltså starkare än the pulling factors i utvecklingsländer. FN:s bostadsorgan gör alltså en distinktion mellan urbanisering som har blivit ”pulled“ av industrialiseringen på 1900- och 2000-talet, och den som blivit ”pushed“ av SAP i Syd idag. Den drastiskt försämrade situationen på landsbygden leder till att städerna blir *det bästa dåliga* valet och *relativt* bra (UN-habitat 2003a:25f).

5.3.1 Strukturanpassning i Nigeria

"You see, the problem is, it doesn't trickle" (Sömmerska i Manyatta i Diaz, 2008)

Den globala slummen kan ses som nedsippningsteorins slutpunkt och den strukturanpassning som fördes i Nigeria visar tydliga tecken på det. Nigeria är Afrikas potentiellt rikaste land då det är världens sjätte största producent av råolja, med stora tillgångar av mineraler och ett bördigt jordbruk. Nigeria borde därför kunna erbjuda en av världens högsta levnadsstandard. Dessutom ökade landets BNP med 40 procent under en SAP mellan 1987 och 1992. Under ungefär samma period (1980-1996) ökade den extrema fattigdomen (1,4 USD/dag) från 28 procent till 66 procent. I absoluta termer innebär detta en ökning från 17,7 miljoner till 67,1 miljoner människor som levde i extrem fattigdom. SAP hade lett till att 75 procent av BNP ökningen hade gått till den höginkomsttagande 30 procentstoppen medan de fattigaste (*"the core poor"*) 10 procenten av befolkningen hade fått en 30 procent lägre inkomst. Nigerias *Gini Index* (som mäter inkomstjämlighet) höjdes med 20 procent (UN-habitat 2003a:39).

Miloon Kothari (i Diaz 2008:1:25) arkitekt och rapportör för artikel 25 (rätten till boende) i UDHR uttrycker kopplingen mellan fattigdom, slum och nedsippningsperspektiv. Kotharis utlägg om nedsippningsteorin talar för att det finns centrum- och periferistrukturer. Han påstår att dagens ekonomiska modell förutsätter att en stor del av världens befolkning måste utstå sämre förutsättningar, då den understöds av nedsippningsmetoder.

*"What I find very disturbing in all this is that there is a implicit assumption on, though it is not mentioned, that the kind of development that is taking place is going to lead to the sacrifices of some people. So there is a very dangerous assumption that, and you see it actually happening on ground, that many people will have to suffer, **many people will have to be forced into homelessness, landlessness, some will have to die- because we are following a particular economic model**, and we will get to those people when we get to them... So I think that all the concepts of trickle-down theory, the all concept of growth in the sake of growth are all very much alive. And this is very disturbing because we have evidence from all around the world (...) that these policies have not worked"*.

5.4 Statens reträtt, korruption och "slumlordism"

Davis (2006:176) citerar *The Challenge of Slums* som hävdar att *"den enskilt viktigaste orsaken till fattigdomens och ojämlikhetens ökning under 1980- och 1990-talet var statens reträtt"*. De nationella regeringarnas begränsade roll i bostadsförsörjningen har förstärkts genom *"den nyliberala ekonomiska ortodoxi"* som definierats av IMF och WB. De krävde en krympning av de statliga programmen och ofta en privatisering av bostadsmarknaden. (Davis 2006:76).

Urbaniseringens påverkan på priserna på fastighetsmarknaden har gjort valmöjligheterna små för de urbant fattiga. Inflation av mark, på grund av fastighetsspekulation och statens nästan obefintliga inblandning i bostadsmarknaden, har gjort det svårt för den största delen av befolkningen av

äga sin bostad eller hyra till ett rimligt pris. Slumtillväxten har överallt i Syd gått snabbare än själva urbaniseringen och i Afrika går den dubbelt så snabbt (Davis 2006:24f).

FN har beräknat att Syds formella bostadsmarknader inte erbjuder mer än 20 procent av det nya bostadsbehovet (Davis 2006:24f). Detta resulterar i att cirka 85 procent av hushållen i Nairobi hyr sin bostad (2008), främst i ett system av storskalig "landlordism". De styrande markägareliterna i Syd har omvandlat sig till hyreexploatörer i städernas slum. Detta finns alltså en gynnsam marknad för profitsökande hyresvärdar (Huchzermeyer 2008:26). *"To a large extent, Nairobi's slums are maintained or perpetuated by a complex network of commercial interests, public sector unwillingness to curtail these and often corruption (...)"* (Huchzermeyer 2008:31)

Utvecklingen mot "urbana latifundier", som Davis kallar det för, har utvecklats ur produktionsekonomens kris och tillbakagång. Förut var urbana markvärden synkroniserade med ekonomisk tillväxt och till investeringar i industrin. Precis som urbaniseringen har detta samband upplöst och markvärdet har frikopplats och blivit oproportionerlig i relation till andra samhällsförändringar. En orsak till detta är att stadsfastigheter har blivit en uppsamlingsplats för nationella sparmedel. Detta i kombination med skuldcris, dramatisk inflation och IMF:s "chockterapi" förstörde under den senare delen av 1970-talet och 1980-talet ett övervägande antal incitament för produktiva investeringar i hemmamarknadsindustri och offentlig sysselsättning. SAP medförde en förflyttning av det inhemska sparatet bort från industri och social välfärd till markspekulation. Nationalekonomen *Kwadwo Konadu-Agyemang* (citerad i Davies 2006:99) beskriver slumkopplingen: *"Den höga inflationstakten och de omfattande devalveringarna har motverkat sparande och gjort investeringar i under – eller oexploaterad mark till det säkraste och mest lönsamma sättet att äga tillgångar som också kan säljas i utländsk valuta"*. Detta gör att det, trots allmän ekonomisk stagnation eller tillbakagång, skapas fastighetsbubblor.

I Kenya har politiker och traditionella hövdingar varit de framträdande storspekulanterna för slumbostäder. Davies presenterar en FN-forskarens statistik som visar att 57 procent av bostäderna i ett slumområde i Nairobi ägs av politiker och statstjänstemän. Dessa bor på annat håll men är maktfulla och kraftfulla aktörer i kulisserna. Kenyas korrupta system möjliggör att ett privat hyresbyggande med egendomsrelationer verkar i praktiken trots att det saknar formell rättslig bas. Samma forskare menar att skjulen i slummen är stadens lönsammaste bostäder då en hyresvärd som betalat 160 dollar för ett skjul kan återfå de investerade pengarna på några fåtal månader. Här ser man alltså att markspekulation kan utvecklas till fullo även när marken officiellt är offentligt ägd (Davis 2006:99).

Markockupationens storhetstid, med gratis eller billigt besittningstagande av perifer stadsmark, är tydligt förbi. Möjligheterna till informella lösningar på bostadskrisen har minskat dramatiskt och kommer att fortsätta att göra det. Detta beror på att maktfulla privatpersoner och organisationer tar kontroll. Många alternativ som tidigare stod till buds för de fattigaste, såsom outnyttjad offentlig mark, håller på att helt försvinna då tillgången på perifer mark hamnar i system. Gilbert (i Davis 2006:104f) liknar markockupationens roll vid en säkerhetsventil och menar att den är hotad av "piraturbaniseringen". Den outnyttjade marken i stadens periferi och på andra håll koncentreras till och bebyggs av privata

exploatörer, legalt och illegalt. Problemet är lika allvarligt där marken är offentligt ägd som där den utgörs av privat egendom, i ett korrupt system är gränsen mellan offentligt och privat överskridbar.

Alain Durand-Lesserve (citerad i Davis 2006:105) som är en expert på markhantering, menar att kommersialiseringen har ”*stängt den informella och i praktiken kostnadsfria tillgång på mark*” som de fattigaste tidigare hade kunnat utnyttja. De mäktigaste lokala intressena, storeexploatörer, politiker och militärjuntor har på olika sätt fått mark till sitt förfogande för att kunna ta del av försäljning av perifer mark till de urbant fattiga. Davies (2006:106) beskriver detta fenomen som ”*exploateringsmyndigheternas omätliga aptit på nya mark för ekonomiska frizoner och förorter (...)*” Begränsandet eller avlägsnandet av marknadsberoende sfärer i utkanten har haft en enorm påverkan på stabiliteten i fattiga städer. I linje med att andelen hyresgäster växer är den direkta konsekvensen en ökad trångboddhet i slumområdena. Kibera har uppnått en täthet som är jämförbar med boskapsfällor (ibid.). Återigen kan en centrum-periferstruktur utläsas, men med en intern centrummakt i fokus. Politiker och andra mäktiga personer maximerar här sin vinning på sluminvånarnas bekostnad och gör den beroende av sitt utnyttjande. ”*Den grundläggande orsaken till städernas förslumning tycks inte vara den urbana fattigdomen utan den urbana rikedom*” (Gita Verma, citerad i Davis 2006:113).

5. Boendeutveckling för sluminvånare

5.1 Varför är boendeutveckling viktigt?

“Housing is a physical requirement. But is also much more – it is a spiritual need which goes to the root of a dignified and tolerable life” (Joe Slovo i Sida 1995:41)

I slummen byggs mängder av bostäder, ofta enklast tänkbara i plåt, tegel och betongblock men variationen är stor. Dessa bostäder saknar vanligen officiella lagfartsbevis. Invånarna är ockupanter på mark som tillhör staten eller någon frånvarande markägare, detta är en situation som är lätt att utnyttja. Enligt UNDP:s HDR 2009 är ett överensstämmande utbud på bostäder en av de mest fundamentala utmaningarna med den urbana ökningen. Människor som lever i fattigdom är extremt sårbara inför förändringar av yttre omständigheter. Ett tryggt boende, som skyddar mot de yttre omständigheterna, innebär därför en avgörande förbättring för dessa människors liv. Utan en fast adress är det nästan omöjligt att få ett formellt arbete, tillgå statligt stöd, eller medverka i politiska processer som kan förbättra lokalsamhället (UN-habitat 2003a:105).

Som nämns tidigare erbjuder Syds formella bostadsmarknader inte mer än 20 procent att det nya bostadsbehovet (Davis 2006:24f). Detta medför att det finns stora hål att fylla i bostadsutbudet. ”*In Nairobi’s housing market, slum rooms are at the bottom rung of the housing ladder. The next rung- rooms in multi-storey tenements are out of their reach*” (Huchzermeyer 2008:35). Det finns alltså ett stort behov av bostadsutveckling som avser att nå de fattigaste,

vilka oftast bor i slummen. Mikrokreditororganisationen Jamii Bora (2006a) menar att fattiga familjer nästan alltid nämner bostad som den viktigaste faktorn för att komma ur fattigdomen. Organisationen belyser de erkända kopplingarna såsom hälsa, utbildning och inkomstmöjligheter.

6.2 Dåtida och samtida dominerande tendenser i angreppssätt

Precis som i de flesta ämnesområden går det att urskilja dominerande tendenser i slumhanteringen igenom tiderna. De dominerande metoderna har varierat stort de senaste decennierna. Det finns de angreppssätt som varit övergående och de som gått i perioder. De flesta slumområden är fortfarande "försöksdjur" för en mängd olikartade metoder. Dock finns en enighet om att vissa metoder inte bör användas. Dock går det fortfarande att finna exempel på städer idag som praktiserar metoder som inte varit aktuella som accepterade metoder på över hundra år (UN-habitat 2003a:129).

"A case can be made that the primary direction of both national and international interventions from 1975 has actually increased urban poverty and slums, increased exclusion and inequality and weakened urban elites in their efforts to use cities as engines of growth" (ibid.:4).

6.2.1 Försumning och vräkning

Att försumma slummen och dess invånare kan egentligen knappast räknas som en metod, men i alla fall till ett angreppssätt. Försumning dominerade slumhanteringen fram till tidigt 1970-tal och grundades på att slumområden är illegala och oundvikliga men temporära (främst kopplat till rural-urban migration) och kan överkommas genom ekonomisk utveckling i både rurala och urbana områden. Beslut om att inte räkna in slummen var dokumenterat i statliga och kommunala stadsplaneringar. Att slumområden inte blev utplacerade på kartan hade sitt ursprung i denna övertygelse. Angreppssättet var djupt präglad av efterkrigspolicys som behandlade återuppbyggnad, som främst var skapat för i-ländernas situation. Policyn byggde på starkt subventionerade lågkostnadsboendeprogram som, i en period av en stadig ekonomisk tillväxtperiod, bidrog till en förbättring av boendesituationen och en markant begränsning av slumområden (ibid.:129f).

I försök om att nå liknande resultat tog utvecklingsländer samma policys och applicerade dem på sina städer, trots att de hade helt andra utgångslägen och förutsättningar. Detta resulterade i policys som innefattade lågkostnadsboenden istället för slumförbättring och integration. Stora satsningar på lågkostnadsboenden som kom att rikta sig till medelklassen blev resultatet, detta då den tagna policyn från väst hade räknat in att den ekonomiska tillväxten även skulle påverka invånarnas ekonomiska situation, vilket inte hände i den grad som de hade räknat med. Dessa högkostnadsprogram, som i slutändan främst gynnade medelklassen, tömdes den statliga kassan som skulle riktas till boendeförbättring

för de fattiga. Resultatet blev en större ojämnlighet och segregation i städerna (ibid.:130). När det blev klart för statliga myndigheter att ekonomisk tillväxt inte skulle komma att integrera sluminvånarna valde en del regeringar istället undertryckande metoder i form av trakasserier genom selektiv eller massvräkning av sluminvånare. Detta var den röda tråden igenom 1970- och 1980-talets angreppsätt i slummen. Detta löste självklart inte slumproblematiken utan flyttade enbart slummen längre ut i stadens periferi och gjorde den ännu mer präglad av informelliten (ibid.).

6.2.2 Självhjälp och ”in situ up-grading”

Det sena 1970-talet präglades samtidigt av en annan, något mjukare, linje i slumhanteringen som fick benämningen *självhjälp* och ”in situ up-grading”. Det fanns ett tryck på myndigheter att erkänna slumområden som ett varaktigt fenomen i stadsstrukturen. Denna nya riktning grundades på en ny medvetenhet om mångfalden i lokala situationer, de bristfälliga lag – och regelverken samt insikten i misslyckandet i de förtryckande metoderna som tidigare förts. Den nya riktningen påtrycktes av den nya internationella agendan som präglades av rätten till boende och säkerhet, demokratiseringsprocessen samt decentralisering. Fram till den här tiden hade slumarbetet egentligen inte rört själva slummen. Först ignorerade myndigheter slummen och sedan byggde man bostäder på andra platser i städer. Detta gjorde man i hopp om att sluminvånarna automatiskt skulle flytta till dem och när detta inte hände vräkte man sluminvånarna. Den här riktningen handlade om ett erkännande om att slummen fanns och förbättra slummen på plats genom att förse invånarna med samhällsservice och ”basic needs”. Med detta erkännande av slummen följde även en acceptans för dess existens och en förbättring av slummen på plats visade sig även vara betydligt mycket billigare än andra alternativ. Denna nya agenda gjorde slummen en uppsamlingsplats för bistånd främst i form av anläggningar i slummen. Projekten existerade i utan samverkan med varken regeringarna eller samhällena. Detta gjorde att regeringarna inte försåg de nya byggnaderna med service vilket resulterade i att samhällena inte kunde bibehålla dem. Så snart de internationella experterna hade åkt hem, var strukturerna icke fungerande. Denna ”förbättring” på plats präglades av kortlivade projekt i form av vattenbrunnar och avlopp som inte underhölls. Projekten saknade alltså kunskap, kontext och en holistisk plan vilket till stor del berodde på att projekten inte inkluderade ett deltagande av dem som projekten riktades sig till; sluminvånarna (ibid.:130f). Metoderna speglar att erkännandet av slummen medförde en acceptans för den och en uppgivenhet inför den.

6.2.3 Bemyndigande

Den misslyckade ”in situ” slumutvecklingen skapade en medvetenhet om betydelsen av att inkludera sluminvånarna i främst den första delen av processen, nämligen beslutstagandet och utformningen som avgör riktning i prioritet och implementering. Bemyndigande (”enabling”) policys blev den nya riktningen i slumarbetet och fick sitt startskott i mitten av 1980-talet med sin kulm 1996 när *The Habitat Agenda* sattes. Riktningen bygger på subsidiaritetsprincipen som

innebär att beslut ska ligga på lägsta ändamålsenliga nivå. Den lägsta ändamålsenliga nivån i slummen är grannsamhället. Det har dock visats sig att rationella och ansvarsfulla beslut på denna nivå kräver att dessa samhällen får stöd i form av organisationshjälp, finansiellt stöd och ledningsövning. Regeringens roll är att förse lokalsamhällena med sådant stöd, men i de flesta fall faller detta ansvar på NGO:s. Arbetet som krävs för att implementera sådana policys i slummen, underskattar och förenklar många av de principer och praxis som de lokala samhällena bygger på. Lokalsamhällen är ofta komplexa och sällan förenade. Trots att det finns många exempel på framgångsrika projekt som styrs av bemyndigande policys är processen inte enkel (ibid.:131).

6.2.4 Förflyttning

Förflyttning av sluminvånare kan kopplas till i stort sett alla riktningar inom slumhantering. Metoden omfattar ett brett sortiment av strategier, men de delar alla övertygelsen om att maximera nyttan av den mark slummen ligger belägen på och den stadsstruktur som inryms där. I bästa fall sker förflyttningen i samråd mellan sluminvånarna men detta är långt ifrån den vanligaste situationen. I värsta fall är förflyttning en aningen bättre än en vräkning, då vräkning sker *helt* utan samråd och hänsyn till det sociala och ekonomiska konsekvenserna av att flytta människor till avlägsna platser utan tillgång till den urbana infrastrukturen, samhällsservice eller transport (ibid.).

6.2.5 Holistiska deltagarmetoder

Enligt UN-habitat (2003:132) är de bästa interventionerna i slummen de som inkluderar deltagande av sluminvånarna. Dessa typer av projekt har dock enbart satts på prov på en begränsad skala eller som pilot- projekt. Metoderna riktar sig till de fattigaste som befinner sig i situationer där det ofta inte finns någon marknad. De är holistiska i sitt angreppssätt och räknar in faktorer såsom hälsa, utbildning, boende, utkomst och genus. Det anses idag vara god praxis att räkna in sluminvånarna i processen redan från början, ofta igenom en formell process. Det är även viktigt, enligt denna linje, att kräva att invånarna bidrar i arbetet. Detta ger dem både ett åtagande samt en belöning. Desto mer hållbart ett projekt verkar vara ökar även förutsättningarna för statliga åtaganden i underhållning av dem. En generell regel inom riktningen är att desto mer marginaliserad och kulturellt exkluderad en grupp är, desto mer deltagande och samarbete är nödvändigt (ibid.).

6.3 Samtida mål vid slumutveckling

Huchzermeyer (2009:23) menar att *"It is safe to predict that the slum, as a form of rental accommodation in Nairobi, will only disappear when demand for affordable housing is met more appropriately or more socially, or when the*

tenant clientele no longer demands units at this level of affordability". Detta är alltså två vägar mot större bostadsmöjligheter för de nuvarande sluminvånarna; (1) att utbudet på bostäder möts på ett lämpligt sätt, det vill säga att fler adekvata bostäder erbjuds till en ekonomisk överkomlighet för de fattigaste, eller/och att (2) sluminvånarnas utgångspunkt (inkomst) förändras, så att de inte längre är beroende av så låga hyror.

The Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment 4 (FAO 1991) erbjuder en utförligare lista över punkter som, oavsett teori, bör mötas i ett lyckat boendeförbättrande projekt. Och identifierar sju element som är viktiga vid ett boende:

1. Security of tenure
2. Access to services and infrastructure
3. Affordability
4. Habitability
5. Physical accessibility
6. Location
7. Cultural adequacy

Boendeförbättrande arbete i slummen borde alltså sträva efter att åstadkomma en balanserad uppfyllelse av alla dessa sju element. I dagens kontext av den intensiva kommersialiseringen av grundläggande nödvändigheter i slummen och en förvrängd bostadsmarknad, som är fallet i Nairobi, har konventionellt slumarbete dock inte ännu lett till en uppfyllelse av dessa element. När bebolighet och fysisk tillgänglighet av boenden samt tillgången till samhällsservice och infrastruktur förbättras genom slumriktat arbete undergrävs besittningsrätten av konkurrensen på marknaden, då dessa boenden nu är mer attraktiva. Marknaden undergräver den ekonomiska överkomligheten vilket förflyttar sluminvånarna till mindre "bekväma" platser. Denna förflyttning innebär att både den ekonomiska överkomligheten samt besittningsrätten undergrävs och att tillgång till en befremjande plats har gått förlorad (ibid.).

En utmaning ligger i att ha en överkomlig boendekostnad och samtidigt som belägenheten för bostaden är central. FN skribenten *Rasna Warah* (i Davis 2006:108) beskriver en typisk Kiberabo som en grönsaksförsäljare, som lägger nästan halva sin månadsinkomst på 21 dollar på transport till och från stadens marknad. Att hyrorna stiger samtidigt som transportkostnaderna utmanar slumutvecklingen.

6.4 Pågående slumutvecklingsprojekt i Kenya

6.4.1 "The Kibera- Soweto pilot project"

The Kibera- Soweto pilot project leds av *The Kenya Slum Upgrading Program* (KENSUP) som grundades år 2000 när ett avtal gjordes mellan Kenyas regering och UN-habitat. National *Housing Corporation* (NCH) sköter implementeringen av regeringens boendepolicys samt program i denna sektor. KENSUP är ett nationellt program som riktats till slumområden i Nairobi,

Kisumu, Mavako, Mombasa och Thika. I programbeskrivningen ligger fokus på implementering av projekt som är hållbara, inkluderande, demokratiska, ansvarfulla och transparenta. Målet är att tillhandahålla de berörda områdena med bättre boende genom tillgång till grundläggande samhällsservice, säker besittningsrätt och inkomstgenererande aktiviteter (Mulcany & Ming-Ru 2007).

The Kibera- Soweto pilot project är programmets implementering i Nairobi, där *Nairobi City Council* (NCC) är själva kärnan i utförandet. Projektledare från UN-habitat har tillsammans med ledare i ”byn” etablerat den institutionella strukturen och underlättat processen för NCC. Det beslutades tidigt om att använda programmet för att förbättra bostäderna i Kibera. Efter ”detaljerade analyser” bestämde sig KENSUP för att begränsa sig till ett av de 12 områdena, eller byarna som är den lokala benämningen, inom Kibera; *Soweto Village*. Området som är 52,8 tunnland³ stort, ligger i sydöstra delen av Kibera och befolkas av cirka 70 000 människor. Syftet är att omvandla slummen till välordnade höghus med tvårumshyresrättslägenheter á 50 kvadratmeter (Huchzermeyer, 2008:21). Detta innebär att sluminvånarnas nuvarande hem på området rivs för att göra plats för höghusen, där de som blivit av med sina hem får möjligheten att hyra en lägenhet (Huchzermeyer 2008:21f).

Nairobi City Council dock har inte ännu visat sig ha kapacitet eller förmåga att fullfölja ett sådant ansvar. Den ekonomiska överkomligheten, lämpligheten av valet av byggnads- och enhetstyp samt den lokala deltagarprocessen ifrågasätts redan (Huchzermeyer 2008:21f). *Michael Larice*, professor i stadsplanering på *University of Pennsylvania School of Design* menar att projektets lovord om ”basic needs” inte är något invånarna i Soweto East borde räkna med. Han menar att slumutveckling ligger väldigt långt ner i Kenyas nationella agenda. Vidare påstår han att: *“Upgrading is only a national priority when there is a national disaster”* (American City 2010). Han uttrycker även sin oro över KENSUPs begränsade inblandning i projektet och kallar det för *“too high end and top-down”* (ibid.).

Projektet påminner om liknande pågående slumutvecklingsprojekt, som även de varit statligt implementerade. Ett av dem, *Kibera High Rise project*, startade i början av 1990- talet, i gränsen till Soweto Village. Alla bostadsenheter, som sades vara ämnade för Kiberas sluminvånare, har tilldelats eller förhandlats till medelklassinvånare. Detta inriktningsproblem har senare kunnat förklaras genom en hög korruption inom NHC. Dock möjliggjordes denna korruption på grund av att bostäderna faktiskt var anpassade till en medelklasstandard från första början (Huchzermeyer 2008:21f). Programmet reflekterar tydliga moderniseringstendenser genom att applicera urbana mallar över slumområdena, det vill säga att ersätta de tidigare strukturerna med bostadskomplex. Detta har inte visat sig nå ut till slumbefolkningen förr. Valet av metod visar på allt annat än att projektet skulle vara demokratiskt, som är ett av deras ledord i programbeskrivningen. Antagandet bygger jag på att KENSUP har valt att utveckla ett område med existerande bostäder (om än enkla skjul) då projektet har en så kallad ”in situ upgrading approach” (UN-habitat 2003a:130). Detta tvingar invånarna att flytta på sig för att så småningom, om de har möjligheten, få flytta in i bostadskomplexen. Även om detta leder till bättre situationer för folket (vilket det kan göra) innebär det även en förlust av valmöjlighet. Sen (1999) argumenterar för deltagarprocessen, som är en stor del av gräsrotsteorin, genom att betona betydelsen av det fria valet: *“The good life is partly a life of genuine*

³ Ett tunnland är cirka 0,4 hektar

choice, and not one which the person is forced into a particular life – however rich it might be in other respects” (Sen, 1999:59). Gilbert (1982:97ff) kritiserar staters arbete för sluminvånarna genom att påstå att berörda stater har upprätthållit en politik som behandlar symptomen av slumområden i stället för orsakerna. Stater har fokuserat på rivning av slummen och förflyttning av invånarna, trots att det på lokalnivå är uppenbart att detta angreppssätt inte hanterar de verkliga problemen och inte möter de policybehov sluminvånarna är i behov av. Gilbert (ibid.:100) påstår även att *”urban renewal and demolition projects have never been very effective in the sense of helping the displaced population”*.

6.4.2 “Kaputei town”

Kaputei town är ett bostadsprojekt som leds av mikrokreditorganisationen *Jamii Bora*. För att kunna förstå projektet är en beskrivning av organisationen nödvändig. *Jamii Bora* hade i början av 2009 över 220 000 medlemmar och då varje medlem motsvarar en familj innebär det att över en miljon människor i Kenya ingår i kooperativet. Detta gör *Jamii Bora* till en av de största mikrokreditbankerna i Kenya. Deras banktjänster går ut på att uppmuntra till ett sparande hos medlemmarna för att kunna starta någon form av verksamhet. Det som skiljer *Jamii Bora* från en vanlig bank är att den inte mäter medlemmarnas kreditvärdighet i redan registrerade tillgångar. Istället kräver *Jamii Bora* att medlemmarna ingår i en grupp om fem som alla tar separata lån men tillsammans går i godo för gruppens återbetalningar. Kan inte en medlem betala tillbaka sina lån måste de resterande fyra hjälpa till för att inte förlora sin kreditvärdighet. Detta system är klassiskt i mikroutlåning då det skapar en säkerhet för *Jamii Bora*, att låna ut pengar till de fattigaste kan vara riskabelt och kostsamt. Men främst syftar systemet till, enligt *Jamii Bora*, att medlemmarna ska stötta varandra i sina återbetalningar (*Jamii Bora* betyder bra familjer på swahili). Mikrokreditbanken utmärker sig även då ett lån kräver en pengainsättning och storleken på denna summa avgör hur mycket medlemmen får låna. Medlemmarna får låna dubbelt så mycket som de sätter in på sparkontot, med begränsningen av 10 000 Kenyan Shilling (KSh, ca 1000 kr) första lånet och ett lånetak på 60 000 KSh (*Jamii Bora* 2006b).

I takt med att organisationens popularitet steg och medlemmarna började kunna ställa högre krav på sin situation började bostadsbehovet hamna i större fokus. År 2003 började organisationen sina planer på hur en förflyttning av medlemmarna från slummen skulle vara möjlig. Fyra år senare påbörjade *Jamii Bora* uppbyggnaden av en helt ny stad, de köpte upp 293 tunnland i *The Kajiado district*, 60 km söder om Nairobi (*Jamii Bora* 2006a). På grund av vägarna är dåliga på en del av sträckan tar dock cirka 1,5 timmes färd med buss (personlig observation 2011-01-05). Dock är det inte ett vanligt förflyttningsprojekt som beskrevs ovan, då projektet inte tar något område ifrån sluminvånarna utan enbart erbjuder ett annat. Staden har döpts till *Kaputei town* i vilken 2000 hus, på 50 kvm, kommer att ligga. Detta innebär att staden kommer att befolka cirka 10 000 människor, alla *Jamii Bora* medlemmar. Staden är dock fortfarande under uppbyggnad och än så länge har bara 300 familjer flyttat in. En framgångsrik låntagare (perfekt återbetalning av minst tre affärslån) ges möjligheten att köpa ett hus i staden med hjälp av lån från *Jamii Bora*. Husen kostar 150 000 KSh och

hyran är 2500 KSh per månad. Bostadslånen återbetalas vanligtvis månadsvis med en ränta på 8,5 – 10 procent under 10-15 år (Jamii Bora 2006a).

Transporten från och till Kaputiei town sker främst genom motorcykeltrafik ut till en stor väg några kilometer bort där busstrafik finns. Planer om att staden ska få en egen busstrafik ryms i projektbeskrivningen. I staden ligger en ”industrial zone” där byggnadsmaterialet till husen produceras, och detta görs av medlemmarna själv, och främst av kvinnorna, något Jamii Boras grundare Ingrid Munro hänvisar till att ”*det har visat bättre resultat*” (personligt samtal 2011-01-06). Detta uppmuntrar till inkomstgenererande aktiviteter samtidigt som det säkrar lågkostnadsproduktionen, vilket i sin tur förhindrar att bostadskostnaden stiger. Detta följer Huchzermeyer (2009:23) tankar om hur slummen kan bekämpas, som nämns tidigare, det vill säga att bostadspriserna anpassas samt att inkomsten hos de fattiga höjs.

Principen om deltagande är stark i projektet. Dessutom Konceptet bygger alltså på en lågkostnadsproduktion av husen och en bostadsfinansiering genom mikrokreditutlåning. För att ytterligare göra bostäderna ekonomiskt överkomliga är husens konstruktion och utseende ytterst grundläggande. Tanken bakom detta är att köparen successivt ska kunna avancera sin bostad utifrån sin egna ekonomiska situation och behov. Sådan vidareutveckling skulle kunna vara att bygga innertak, måla huset invändigt/utvändigt och att installera spis och ugn. En solcellsdriven taklampa (solcellsplattor finns på varje tak) finns i varje hus, och skapar inga extra kostnader. Det finns även två vattenbrunnar och ett eget reningsverk som utvecklats av anställda och studenter vid *Nairobi University* (personligt samtal, Munro 2011-01-06 & personlig observation 2011-01-05).

Det finns alltså en medvetenhet om att sluminvånare inte har finansiella medel att lägga på bostadsutgifter än de tidigare gjort för ett skjul i slummen. Argument som först av organisationen är att de tidigare ”slum-upgradering” projekt som gjorts i huvudstaden inte varit i enlighet med de fattigas ekonomiska utgångspunkt vilket resulterats i att medelklassen istället flyttat in i bostäderna och lämnat de fattiga utan bostad. Att stadens byggts utanför huvudstaden bygger på uppfattningen att *“Every person’s dream is to move out of the slums, not patch up the slums.”* (Jamii Bora 2009).

Det går att finna gräsrotstendenser i Jamii Boras projekt och flera av Störhs (i Potter et al 2004:117) kriterier för ”development from below” går att finna. För det första så finns det en stor tillgång på mark, som kriterium ett fastslår, då Jamii Bora placerat projektet utanför Nairobi. Man har alltså flyttat invånarna från slummen och den urbana miljön till ett mindre samhälle en bit utanför staden. Dock är denna förflyttning inte en tvingad sådan då organisationen inte fråntar medlemmarna sin plats i slummen.

Uppfyllandet av de andra kriterierna underlättas genom att projektet ligger utanför huvudstaden, speciellt punkt sju (ibid.); att enbart externa resurser bör användas när det absolut är nödvändigt. En medvetenhet om denna punkt visas genom att byggnadsmaterialet produceras av medlemmarna själva i deras ”industrial zone” samt att lokalproducerad mat säljs i staden producerats av invånarna själva. Detta går även i linje med nästa kriterium, punkt åtta (ibid.), som belyser utveckling av produktiva aktiviteter som möter den regionala efterfrågan. De följer även punkt fyra (ibid.) som betonar innebörden i att välja regionalt anpassad teknologi. En del av deras teknologi och metoder i uppbyggandet av staden skulle kunna ses som uråldriga då de är allt annat än avancerade. Dock är detta tekniker som är hållbara, billiga och ger fler arbetstillfällen än om de hade

valt mekaniska sådana. De har valt anpassade metoder i produktionen av tegel och takpannor. Materialet till dem utvinns de själva från området och själva produktionen är gjort för hand (personlig observation 2011-01-05).

Projektet har alltså på många sätt skapat ett mer skyddat lokalsamhälle som reglerat marknadens inverkan på invånarna, vilket är ett av gräsrotsrörelsens mål. Samtidigt bygger projektet på att medlemmarna köper sina bostäder och uppmuntrar äganderätten. Detta går hand i hand med de Sotos (2000) lösningsplan för slumproblematiken. Dock skulle jag säga att de bakomliggande orsakerna till äganderätten skiljer sig mellan Jamii Bora och de Sotos. Orsaken till att de Soto förespråkar äganderätten för sluminvånarna är inte främst på grund av deras mänskliga rättighet till ett hem, utan snarare för att deras tillgångar ska bli registrerade, och leda till en ekonomisk tillväxt. Den ekonomiska tillväxten är alltså målet och att sluminvånarna tilldelas äganderätter är medlet för att nå detta mål. Efter att detta skett (den ekonomiska tillväxten) kan invånarna, enligt denna teori, så småningom gynnas. De Sotos (ibid.) lösningsförslag innefattar inte något behov av omfördelning eller skuldavskrivning av resurser från privilegierade grupper vare sig på ett globalt eller lokalt plan. Klyftorna mellan världens länder och regioner tillskrivs heller inte några historiska orättvisor eller positioner i en ojämlig ekonomisk världsordning. De Sotos äganderättsövertygelse följer alltså ett nedsippringsperspektiv medan Jamii Boras mål med äganderätten stannar vid äganderätten som besittningsskydd.

7.Slutsats

I min inledande bakgrundsfråga som avser att beskriva slummens natur kom jag fram till att svaret varierar beroende på vilket perspektiv man väljer att utgå ifrån. UN-habitat belyser denna relativitet genom att påstå att det enda som egentligen är överenskommet i frågan är att slumområden är av multidimensionell natur. I de samtida diskussionerna som rör slumproblematik framgår det dock att operationella definitioner som endast tar upp bebyggelsens fysiska och juridiska egenskaper (och undviker de svårsmätbara sociala dimensionerna) är den form som är mest accepterad och använd idag. FN:s definitionsmodell som utarbetades på EGM år 2002 är exempel på en sådan. Definitionsmodellen mäter slumförhållanden i faktorer såsom tillgång på vatten, fungerande avloppssystem, tillräckligt livsutrymme, kvalitet och hållbarhet i boendet samt besittningsrätt. De definitioner som även tar upp de sociala aspekterna räknar dessutom in faktorer såsom: våld, avsaknad av fritidsfaciliteter och brist på anställning. En beskrivning av slummen som utgår ifrån ett psykologiskt perspektiv, betonar den känslomässiga kränkning sluminvånarna måste uthärda från bland annat giriga politiker och hyresvärdar.

I stycket som behandlar Kenyas slumproblematik tillkom en annan intressant aspekt av slumproblematiken. Det finns många exempel, och i detta fall eftervalsoroligheterna i Kenya 2007, som visar på att slummen är det område i staden som drabbas värst vid oroligheter, därför kallas de för stadens "hot-spots" och epicentrum. Detta i kombination med att sluminvånarnas personliga situationer gör dem extremt sårbara och utsatta vid förändringar av de yttre omständigheterna skapar en ännu osäkrare livssituation för dem.

Nästa avsnitt som avsåg att behandla slummens orsaker fick en röd tråd av urbanisering; den starkaste drivkraften bakom uppkomsten av slumområden i Syd är alltså den drastiska urbaniseringen. Mer än hälften av både Nords och Syds befolkning är numera stadsbor. Världens städer har absorberat nästan två tredjedelar av den globala befolkningstillväxten och detta får självklart konsekvenser för städerna i Syd då de inte bär på kapaciteten att klara av ett sådant tryck.

Dock behöver inte en snabb urbanisering resultera i en växande slum. Om urbaniseringen sker parallellt med en ekonomisk utveckling kan den vara hanterbar, som den generellt sett är i Nord, trots att den inte alltid varit det. Syd har präglats av en befolkningsökning som inte varit parallell med ekonomin. Faktum är att de flesta länder i Syd inte har fått igång en industrialisering. Urbaniseringen har alltså frikopplats ifrån industrialiseringen och ekonomin överlag i Syd. Detta har resulterat i att de afrikanska befolkningarna i SSA har tryckts in i städerna och slumområdena på grund av en ekonomisk utslagning av småjordbruk och en kolonialt initierad överexploatering av marken. Urbaniseringen i Syd har blivit "pushed" snarare än "pulled". Städerna kan inte hantera situationen då stadsplanering, landtilldelning samt fysisk och social infrastruktur är långt ifrån bärande för att klara av den grad av urbanisering som Syd upplever idag.

Nästa avsnitt skulle besvara frågan varför länder i Syd inte har denna kapacitet, som resulterat i en växande slum i Syd, ur ett beroendeteoretiskt perspektiv. Tydliga beroenderelationer, som var till fördel för externa och interna centrumpositioner, gick att finna mellan Nord och Syd samt inom länder i Syd. Dock var de externa utnyttjanderelationerna tydligast. Kolonialismen är en tydlig utövning av Nords centrumposition, som påverkat slumbildningen i Syd. Men dessa utnyttjanderelationer tog inte slut i takt med självständigheten. Den liberala agendan med statsreträtt, fri handel och privatisering applicerades i stort sett över hela världen efter kalla kriget, i linje med globaliseringen. Denna agenda har haft en mycket negativ inverkan på inkomstfördelning i en stor del länder och även negativ för den ekonomiska tillväxten och fattigdomsreduceringen. Det är denna agenda som visar på de tydliga centrum- och periferipositionerna. Till exempel kunde Nord återigen ta kontroll över utvecklingsländers politik igenom Strukturanpassningsprogram.

Nästa del i uppsatsen, del två, åsyftade till att ge en bild av hur boendeutveckling för sluminvånare har och ser ut. Min inledande fråga var varför boendeutveckling är viktig. Svaret här tenderar att upprepa diskussionen om varför slummen är länders "hot spots". Alltså, sluminvånarnas redan sårbara situation då de lever i fattigdom kräver ett skydd av de yttre omständigheterna. Boendet har visat sig ha en avgörande påverkan på hälsa, utbildning och inkomstmöjligheter. Det finns enorma hål att fylla i utbudet av lågkostnadsbostäder. Rum i slummen ligger längst ner i kostnadstrappan och nästa trappsteg är oftast omöjligt att nå för sluminvånarna.

De första angreppssätten i slumutvecklingen präglades av oerfarenhet och okunskap kring slummens mångdimensionella natur och det faktum att slummen kommit att rota sig djupt i stadsstrukturen och inte kan försvinna genom enkla metoder. Detta resulterade i naiva och hänsynslösa metoder, såsom försumning och vräkning. Detta var innan slumfrågan på allvar hade kommit upp på den internationella agendan, vilket gjorde att ländernas hantering av slummen inte heller granskades i samma grad som idag. I linje med globaliseringens framfart

och att internationella mål utformades i frågan blev det viktigare för länder att föra en mer legitim linje. Länder tvingades att erkänna slummens existens och med erkännandet kom även acceptansen och uppgivenheten. Metoder som byggde på att förbättra slummen på plats ("slum-upgrading") blev den nya linjen. Dessa metoder präglades av ett elitstyrt nedsippringsperspektiv som visade sig vara verkningslösa, men mer legitima än de förra.

Riktlinjerna idag för boendeförbättrandemetoder domineras av mer holistiska tendenser, som influerats av gräsrotsteorin. De präglas av uppfattningen att boendeproblematiken inte kan lösas om metoderna inte avser att räkna in förändringar i både själva bostadsutbudet och i sluminvånarnas personliga utgångspunkt.

Det slutliga avsnittet som beskriver två pågående slumprojekt i Kenya avsåg att undersöka tendenser av nedsipprings- samt moderniseringsperspektiv och gräsrotstendenser i praktiken och om de gick att koppla till hur aktören ställer sig till de rådande maktstrukturerna. De teoretiska tendenserna visade att projekten inte gick efter antingen gräsrotsperspektiv eller nedsippringsperspektiv, då projekten hade tendenser från båda dessa teorier. Dock gick det att se att det statliga projektet ("soweto-east") följde tydligare moderniserings- och "top-down" principer, trots att de i sin programbeskrivning hade betonat innebörden av deltagande. Dessa resultat stödjer mitt antagande om att metoderna styrs av vilken ställning aktören har till maktstrukturen. Kenyas regering ställer sig inte kritiska till den egna maktstrukturen och använder sig därför av nedsippringsmetoder.

Det framgick även att statliga projekt i Kenya har präglats av stor korruption vilket visar att statens arbete mot slummen försvåras när politikerna har för stora privatintressen i den. Korruptionen belyser de interna centrum- och periferistrukturerna och utifrån dessa kan man dra slutsatsen att statens arbete i slummen inte lyckas då de tjänar på att den finns.

Kaputiei town följde många av Störhs kriterier för "development from below" vilket visade sig genom att projektet betonade lokalsamhället och en minskning av det externa beroendet. Projektet arbetade utifrån deltagande och anpassade metoder och för att skapa en större självförtroende i Kaputiei town. I projektbeskrivningen framgår det inte tydligt om organisationen ställer sig kritisk till de rådande maktstrukturerna, men kritik förs mot tidigare statliga slumutvecklingsprojekt då dessa inte riktat sig till de behövande. Deras avståndstagande av det globala, genom att betona och skydda lokalsamhället, tyder även på en viss skepsis gentemot staten och de globala maktstrukturerna.

7.1 Diskussion av slutsats

Det är intressant att det ojämnliska utbytet mellan Nord och Syd, till exempel i världshandeln, har neutraliserats till den grad att det till synes inte initierats eller styrs av någon, och inte är av gott eller ont. Strukturer som håller tillbaka utvecklingen, eller till och med underutvecklar, i Syd har helt plötsligt blivit "the only game in town" vilket gör det svårare att rikta kritiken åt ett särskilt håll. Detta stödjer Gramscis teori om hegemoni och kultur som förklarar att maktstrukturer reproduceras genom kulturen, för vad är mer osynligt än den rådande kulturen? När maktstrukturen, som är uppbyggd på att ojämnliska utbyten förs, gjorts till en del av den globala kulturen har den gjorts svävande och svårare att greppbart kritisera. Kapitalism och den "fria" marknaden är fenomen som

därför verka diffusa (och samtidigt som det enda självklara) men det som står klart är vem som vinner på att ekonomin ser ut som den gör. Slummen är konkret och människorna som lever där påverkas tydligt av den globala ojämnligheten. Beroendeteorin kan uppfattas som naiv och för enkel i sin uppdelning av centrum- och periferipositioner men faktum är att det finns löjligt hårda kontraster som är resultat av världsordningen, golfbanor intill slumområden är ett exempel på en sådan kontrast.

Källor

Abrahamsen, Rita (2000) *Disciplining Democracy: Development Discourse and*

AHI, Affordable Housing Institute (2005)

http://affordablehousinginstitute.org/blogs/us/2005/07/kibera_africas.html, 2009-12-10

American city (2010) <http://americacity.org/buzz/entry/2247/>, 2011-05-15

Amnesty Press (2007)

<http://www2.amnesty.se/ap.nsf/483ac524c39fe7a6c12568f200391731/c936b93eba62b3e0c125735c003ebadc?OpenDocument>, 2010-07-03

Beckman, Ludvig, Mörkenstam, Ulf (2009) *Politisk Teori*. Liber AB, Malmö

Davis, Mike (2006) *Slum Världens Storstäder*. Arkiv Förlag, Lund

De Soto, Hernando (2000) *Kapitalets mysterium*, Atlantis AB 2004, Stockholm

Desai, Vandana & Potter, Robert B. (eds.) (2008): *The Companion to Development Studies*; Second edition. Hodder Education, London.

Djurfeldt, Göran (2001) *Mera mat, att brödföda en växande befolkning*, Arkiv Förlag, Lund

FAO (1991) <http://www.fao.org/righttofood/KC/downloads/vl/en/details/217890.htm>, 2011-05-10

Ferguson, James (2006) *Global Shadows, Africa In the neoliberal world order*, Duke University Press, Dunham and London

Frank, Andre Gunder (1967) *Capitalism and Underdevelopment in Latin America*, Monthly Review Press, New York

Gilbert, Alan (1982) The Housing of the Urban Poor in Gilbert, Alan and Gugler, Josef (eds.) *Cities, Poverty and Development: Urbanization in the third World*, Oxford University Press, London *Good Governance in Africa*. London: Zed.

Gordon, Donald L (2001) *Understanding Contemporary Africa*, Lynne Rienner Publishers, Inc. United Kingdom.

Guldin Eliyu, Gregory (1992) *Urbanizing China*, Greenwood Press, United States of America

Huchzermeyer, Marie (2008) *Slum Upgrading in Nairobi within the Housing and Basic Services Market: A housing Concern*. <http://jas.sagepub.com/cgi/content/abstract/43/1/19>, 2009-09-27

- Informal Cities (2009) <http://www.informalcities.org/index.php?m=p&id=61>, 2011-04-07
- Isbister, John (2003) *Promises not kept*, Kumarian press, Bloomfield
- Jamii Bora (2006a) <http://www.jamiibora.org/housing.htm>, 2010-07-19
- Jamii Bora (2006b) <http://www.jamiibora.se/JamiiBora.aspx#Mikrofinans> , 2010-08-16
- Jamii Bora (2009) http://jamiibora.net/2009.04.01_arch.html, 2010-07-19
- Map Kibera (2009) www.mapkibera.org, 2011-05-03
- Mitullah, Winnie (2003). *The case of Nairobi, Kenya*
http://www.ucl.ac.uk/dpu-projects/Global_Report/pdfs/Nairobi_bw.pdf, 2009-09-26.
- Mulcany, Michelle; Chu, Ming-Ru (2007)
http://www.design.upenn.edu/new/cplan/02b_KiberaMulcahy.pdf, 2011-05-15
- Myers, Garth & Murray, J Martin (2007) *Colonial and Postcolonial Modernities in Two African Cities*, Palgrave Mcmillan Press, New York
- Philippe Diaz (2008) *The End of Poverty*, Cinema Libre Studio with the Robert Schalkenbach Foundation, USA, <http://www.youtube.com/watch?v=pktOXJr1vOQ>, 2011-03-06
- Personliga observationer, Hrönn Svavarsdóttir, Kaputiei Town, Nairobi, 2011-01-05
- Personliga samtal med Ingrid Munro, Hrönn Svavarsdóttir, Nairobi, 2011-01-06
- Potter, Robert B, Binns, Tony, Elliott, Jennifer A, Smith, David (2004) *Geographies of Development*, second edition, Pearson Education Limited, Harlow
- Sachs, Jeffrey (2005). *The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time* Penguin Press
- Sen, Amartya (1999) *Development as Freedom*, Oxford University Press, New York
- Sida (1995) *Towards an Urban World, Urbanization and Development Assistance*, KalmarSund Tryck
- UN (2004) World urbanization prospects: the 2003 revision, United Nations Publications, New York.
- UN <http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml#a25>, 2011-05-16
- UN- habitat (2003a) *The challenge of Slums Global*, Report on Human Settlements 2003, Eartscan Publications LTD, London and Sterling
- UNDP <http://www.undp.org/mdg/basics.shtml>, 2011-05-15

UN-habitat (2002) <http://www.citiesalliance.org/ca/sites/citiesalliance.org/files/expert-group-meeting-urban-indicators%5B1%5D.pdf>, 2011-04-29

UN-habitat (2003b) Guide to Monitoring Target 11: Improving the lives of 100 million slum dwellers, <http://www.unhabitat.org/programmes/guo/documents/mdgtarget11.pdf>, 2011-03-14

UN-habitat (2006) *Enabling Shelter Strategy, review of experience from two decades of implementation*, Nairobi

UN-habitat <http://www.unhabitat.org/categories.asp?catid=592> , 2010-01-11

Varian, Hal R (2010) *Intermediate Microeconomics, a modern approach*, W. W. Norton & Company, United States of America

Warah, Rasna (2010) Daily Nation “Megaslums are symptoms of a hopelessly sick society” <http://www.nation.co.ke/oped/Opinion/-/440808/844304/-/5qblvp/-/index.html>, 2011-04-26

Weber, Cynthia (2001) *International Relations Theory, a critical introduction*, second edition, Routledge, Oxon

